

1 KDYSI A NEDÁVNO / sešit 1 / 2009
rediguje Jiří J. K. Nebeský
Třída 1. máje 1623, 753 01 Hranice
web: www.nedavno.cz
e-mail: redakce@nedavno.cz
typografie: Tichý typ
jazyková korektura: Zuzana Jurková
vydalo nakladatelství Tichý typ
v listopadu 2009 v Hranicích
s finanční podporou 20.000 Kč,
kterou poskytlo Město Hranice
evidence period. tisku: MK ČR E 19117
ISSN 1804-0659
ISBN 978-80-903768-3-0

foto Ludvík Novotný

PRVNÍ FOTO

Na fotografii z roku 1967 vidíme zátiší jedné z kůlen státního statku na Třídě 1. máje v Hranicích. Kromě desky, trubek a dalšího harampádí je zde mramorová socha císaře Františka Josefa I. z roku 1898. Ač v panovníckém gestu s rukou vbok, pozice odpovídá spíše tomu, jak se „stojí na hanbě“.

O výsledném dojmu rozhoduje vlastně jen natočení sochy a pozice diváka.

Původně stávala socha z dílny Emanuela Pendla na Školním náměstí u fary na podstavci asi dva metry vysokém – zkrátka uměřeně majestátní socha panovníka v oděvu rytířů Zlatého rouna.

Po letech „na hanbě“ byla socha zachráněna převozem na Starou Střelnici, kde je hlavní ozdobou i tak pěkného areálu. Zde stojí bez podstavce, snížena na roveň obyčejných smrtelníků, až máte chuť vzít starého mocnáře kolem ramen.

Vlastně je to trojí podoba našeho vztahu k minulosti: nadšení, opovržení, vyrovnání se. Ke každé z těchto fází vztahu se musíme propracovat. Jak jinak než texty?

Kdysi a nedávno je pokusem o vlastivědné, přesněji řečeno dějepisné periodikum o Hranicích a okolí, tedy prostoru mezi Lipníkem, Potštátem, Odrami, Hustopečemi, Kelčí a Bystřicí pod Hostýnem. Vycházet by mělo jednou či dvakrát ročně, podle finančních i časových možností.

Ad multos annos!

JIŘÍ J. K. NEBESKÝ

**HRANICKÁ
HISTORICKÁ
KNIHOVNA**

historie.hranet.cz

Internetová knihovna s více než patnácti tisíci naskenovanými stranami textů o historii města Hranic. Projekt byl spuštěn 7. července 2005.

STANISLAV MILOŠ

POZNÁMKY Z PRŮZKUMU KOSTELÍČKA

V září roku 2000 jsem provedl vlastní stavebněhistorický průzkum Kostelíčka.

Nejprve jsem prošel celou stavební konstrukci kostela, hlavně v půdním prostoru, kde je dosud vidět neomítnuté zdívo. Všechny zdi jsou důsledně provázány a neposkytují jediný důkaz, že by se kostel nějak přestavoval nebo rozšiřoval. Struktura zdíva z místního vápence, občas doplněného cihlami, je všude jednotná, to potvrzuje, že kostel nevznikal postupně, ale byl od základu vystaven kolem roku 1595, což je letopočet vytesaný do kamenného kříže, který je dnes zazděn v zadní stěně presbytáře. Kříž byl údajně původně umístěn na štítu budovy a kolem roku 1804 spadl, je mimochodem zvláštní, že po pádu z výšky zůstal celý, případně že naši předkové vynaložili tolik úsilí, že rozbitý kříž dali znovu dohromady.

Také se nikde neobjevují armovaná pískovcová nároží typická pro pozdně gotické stavby. Názory některých badatelů, kteří vyslovili domněnku, že kostel byl postaven v období pozdní gotiky, jsou tedy určitě mylné.

Jedině sakristie na levé části presbytáře, včetně dnešního schodiště na půdu, byla přistavěna později (1781). Před touto přístavbou se na půdu a ke zvonům chodilo otevřenou dřevěnou pavlačí.

V půdním prostoru jsem také zjistil, že naši předkové nebyli úplně dokonalými staviteli a i oni se dopouštěli omylů, které bylo třeba následně zakamuflovat. Když jsem si prohlížel klenby lunet, které ukončují oblouková okna v chrámové lodi, bylo mi divné, proč ještě půl metru nad klenbou je další cihlový záklenek mírně zahroceného tvaru, dokonce i s vysekanou drážkou pro klenbu lunety, jež měla být původně výše. Došlo k tomu pravděpodobně tak, že nejprve byly postaveny stěny lodi s vyššími okny zakončenými záklenky gotizujícího tvaru. Při zaklenutí lodi valenou klenbou stavitelé špatně spočítali oblouk klenby a museli ji ukončit až pod vrcholy oken, která se tak ocitla už v prostoru půdy. Chybu vyřešili tak, že do hotového okna vložili další oblouk, jímž okno snížili. Až díky tomu se dostali do správné výšky. Že se

Okno do presbytáře, zazděné při přístavbě sakristie

nejedná o žádné vylehčovací oblouky, dokazuje fakt, že původní okna mají vyomítané špalety, omítka je v nepotřebných otvorech dodnes vidět. Tato už snížená okna byla ještě znovu snížena při novogotické úpravě do podoby, jak ji vidíme dnes.

To dokazuje, že chrámová loď byla zaklenuta současně se stavbou celého objektu a nemohla tedy být původně ukončena plochým stropem, jak uvádějí někteří badatelé. Kdyby tomu tak bylo, musely by se zachovat v půdním prostoru kapsy po stropních trámech a zdivo nad dnešní klenbou by bylo omítnuté. Těžko uvěřit, že naši předkové tuto omítku tak důkladně osekali, že po ní nezůstala sebemenší stopa.

Je ovšem zajímavé, že stavitel změnil – zřejmě v průběhu stavby – tvar dodatečně snížených oken z mírně zahroceného na kulatý, který více odpovídá renesanční architektuře.

Při podrobnějším pohledu na hlavní vstupní portál vidíme další estetickou nedokonalost, k níž při stavbě kostela došlo. Kameník zřejmě špatně měřil, takže vrchol římsy portálu se dostal o 20 cm pod ústupek zdiva, který tvoří římsu v čelní fasádě. Aby tyto dvě římsy výškově srovnal, vložil mezi vrchol oblouku a římsu pískovcové kostky. Tato nouzová úprava portál nepoměrně zvýšila. Později portál ještě zvýšil klasicistní nástavec s letopočtem 1781.

Při sondě, kterou jsem chtěl zachytit základovou spáru zdiva presbytáře, jsem zjistil velice mělké založení této části stavby na původní jílovité položí. Toto nepřiliš důkladné založení se základy hlubokými sotva 40 cm je také typické pouze pro renesanční stavby. Navíc jsem

foto Stanislav Miloš

Jedno ze šesti velkých oken chrámové lodi – původní záklenek přesahující klenbu lunety

v hloubce 45 cm objevil kostru člověka, který byl pohřben těsně podél základu zadní zdi presbytáře, zčásti spíš ještě pod ním. Z toho je zřejmé, že onen člověk byl na tomto místě pohřben ještě před stavbou dnešního kostela. Fakt, že je pohřben tak mělce, se dá vysvětlit tím, že terén hřbitova, kde jsou pohřby doloženy už v 15. století (1492), byl podstatně výše a mírně se svažoval. Při stavbě nového kostela se terén musel vybrat, až se dostal na úroveň dnešních základů. Vzadu za kostelem to dělá až metrový rozdíl, takže nebožtík byl původně pochován v běžné hloubce asi půldruhého metru. Za hlavou nebožtíka byly nalezeny silně zkorodované kovové hřeby, snad z rakve. V zásypu kolem základů byly ještě nalezeny zbytky režných prejzů, které se v renesančních Hranicích běžně používaly.

Dodatečně jsem v Pamětní knize farnosti hranické objevil záznam o průzkumných pracích zaměřených na objasnění základových poměrů Kostelíčka, které byly provedeny v říjnu 1987 v souvislosti s rekonstrukcí kostela. Byly vykopány čtyři průzkumné sondy:

1. sonda byla vykopána za presbytářem a ve shodě s mým průzkumem byla zjištěna základová spára v hloubce pouhých 35 cm
2. sonda byla po levé straně hlavního vchodu, bylo zjištěno, že základová spára se nachází v hloubce 170 cm pod úrovní terénu, zdivo je kamenné a v hloubce 65 cm tvoří ústupek o 15 cm
3. sonda byla u pravého rohového pilíře u hlavního vchodu a základová spára byla zjištěna v hloubce 145 cm, zdivo je kamenné a v hloubce 40 cm se rozšiřuje o 45 cm.
4. sonda byla napravo v posledním poli lodi kostela za pilířem za bočním vchodem, bylo zjištěno, že základová spára je v hloubce 90 cm, zdivo opět kamenné ovšem bez rozšíření.

Kostlivec pod základy presbytáře

Portál prodloužený v horní části řadou pískovcových kostek

Ve všech sondách byly nalezeny lidské kosti, což potvrzuje, že v místech základů dnešního kostela byl hřbitov a původní starší objekt musel být celkově menší. Více bychom se o něm snad dozvěděli, pokud by byl proveden průzkum pod dlažbou nynější stavby.

Dále jsem prováděl několik drobných sond kolem zdí kostela. Asi 10 cm pod dnešním terénem jsem zachytil původní oblázkovou dlažbu, která tvořila asi metr široký chodník kolem celého kostela. Dnes se na jeho místě nacházejí záhony a kolem budovy kostela obíhá moderní betonový lem o šířce 40 cm, průchod kolem objektu je možný po nové komunikaci dále od kostela.

JIRÍ J. K. NEBESKÝ jjknebesky@seznam.cz

POHLED NA HRANICE Z ROKU 1670

Vizuálních zachycení města Hranic ze 17. a 18. století je dochováno poměrně málo, přičemž nejvíce jsou zastoupeny půdorysné plány města. Veduty jsou ojedinělé. Mezi Willenbergerovým pohledem na město otištěným v Paprockého Zrčadle roku 1593 a kresbou Josefa H. A. Gallaše, v níž se roku 1811 pokusil podle vzpomínek svého otce zachytit podobu Hranic v první polovině 18. století, zeje poměrně neobvyklá dvoustletá mezera. Naděje, že se v tomhle směru ještě nějakého objevu dočkáme, však přece není nulová, jak může naznačovat nálezištní pohledu na Hranice z roku 1670.

Obrázek je součástí rytiny, otištěné v disertaci Rudolfa Maxmiliána Hassnigka de Polis, která se dochovala v mikulovské zámecké knihovně [1]. Pohled na Hranice je jen okrajovou částí mědirytiny o velikosti cca 38 × 29 cm, která v duchu barokní kultury spojuje téma z novozákonního Zjevení s dobovým náboženským zápasem katolicismu a protestanství.

Do obrazu jsou zakomponovány biblické úryvky: „Zatroubil pátý anděl. A viděl jsem, jak hvězdě, která spadla z nebe na zem, byl dán klíč od jícnu propasti; otevřela jícen propasti a vyvalil se dým jako z obrovské pece a tím dýmem se zatmělo slunce i všechno ovzduší. Z dýmu se vyrojily kobylinky na zem; byla jim dána moc, jakou mají pozemští škorpioni.“ Padající hvězda je tu pojata jako Martin Luther, anděl s klíčem v ruce otevírá nádobu obklopenou citáty z Lutherova díla. Z nádoby stoupá dým a vylétují okřídlené kobylinky. Zatímco Zjevení je popisuje takto: „na hlavách měly něco jako zlaté věnce, tvář měly jako lidé, hřívu jako vlasy žen, ale zuby měly jako lvi“, výtvarník vypustil lví zuby a tvářím dal vzezření andělů, na jejich hlavách jsou tzv. pohanské koruny, tělo je zakončeno štířím ostnem a opatřeno čtveřicí nohou a dvojicí křídel. Tématem obrazu je však zápas, tu už autor opouští biblické téma (této kapitoly Zjevení) – temné kobylinky podléhají šiku andělů (andělů) s dětskými těly, vybavených obvyklými péřovými křídly, s tzv. knížecími čepicemi na hlavách a vinařskými noži v rukou. To jsou prvky odkazující k osobě Hassnigkova protektora – Ferdinanda knížete z Dietrichsteina, jehož znakem byla dvojice vinařských nožů. Hlavní andělská postava nese jeho znak přímo na prsou. Celý zápas andělů s kobyilkami se odehrává na těle ležící orlice, na jejímž levém křídle jsou umístěny tři (nebo čtyři?) siluety měst či hradů a nápisy Ianowicz (Janovice) a Roemerstadt (Rýmařov), na

[1] Za pomoc děkuji Mgr. Miroslavu Koudelovi z Regionálního muzea v Mikulově, kde je dizertace uložena pod sign. MIK 1775.

Philosophia defensa, pro suprema in eadem Laurea, in Alma, Regia, et Episcopali Universitate Olmucensi, Præside Reverendo et Doctissimo Patre Adalberto Hlad Societatis S. S. Philosophiae Doctore, eiusdemq. Professore Ordinario, à Nobis et Erudito Domino Rudolpho Maximiliano Hafsniß, de Publ. At. LL. et Philosophia Baccalario. Anno 1670. Mens. Martij, die Horæ meridie consuetis.

krku orlice je pak nápis Leibnik (Lipník nad Bečvou). Zástup andělů vychází z barokní brány, opatřené dietrichsteinským znakem s řádem Zlatého rouna (uděleným Ferdinandovi roku 1668) a štítem s tituly Ferdinanda z Dietrichsteina. Otevřenou branou vidíme sloupovář se sochami a nad tím krajinu se čtyřmi vedutami měst, resp. hradů. Nejvíce vlevo je Nicolsburg (Mikulov), nad nímž se ještě tyčí hrad (pravděpodobně Děvičky), přímo v průhledu branou jsou Hranicz (Hranice) a Helffenstein (Helfštýn). Zatímco Mikulov a Děvičky jsou zachyceny s jistou úctou k detailu, Hranice a Helfštýn jsou pojety velmi schematicky.

Detail mědirytiny

Mědiryt je celkově prací vysoké výtvarné úrovně, takže nepřekvapí, že je signován jménem Antonína Lublinského, považovaného za zakladatele moravského barokního malířství. Jedná se o jeho odborné literatuře dosud neznámou práci. Pod obrazem je pak nápis, který nás informuje, že publikace je bakalářskou disertací *urozeného a vzdělaného* Rudolfa Maxmiliána Hassnigka de Polis na olomoucké univerzitě, spravované doktorem filosofie a řádným profesorem P. Vojtěchem Hadem SJ, přičemž obhajoba se uskuteční 21. července 1670. Dílo je pak dedikováno Ferdinandu z Dietrichsteina, oslavovanému zde jako bojovník proti luterskému kacířství.

Kombinací údajů známých z vlastivědné literatury dostáváme toto historické pozadí grafiky: Rudolf Maxmilián Hassnigk de Polis byl synem dlouholetého správce rabštejnského (janovického) a rýmařovského panství Jiřího Arnošta Hassnigka de Polis, povýšeného právě roku 1670 do šlechtického stavu s predikátem z Weitzenfeldu, a to zejména za zásluhy o rekatolizaci tamních obyvatel [1]. Po smrti Volfganga Bedřicha Hoffmanna z Grünbühl se roku 1667 ujal panství poručník jeho dvou nezletilých dcer Ferdinand z Dietrichsteina. Pokud chápeme nápis na krku orlice (Leibník / Lipník) správně, vztahuje se k místu Hassnigkových středoškolských studií, tedy piaristickému gymnáziu v Lipníku založenému roku 1634 Ferdinandovým prastrýcem Františkem kardinálem z Dietrichsteina. Celý zápas andělů a kobylek se odehrává na těle ležící orlice, jíž sice chybí byt i jen náznak heraldického šachování, ale na druhou stranu je to orlice korunovaná. Možnost, že symbolizuje zemi (Moravu), podporuje fakt, že na jejích křídlech je umístěna ona zmíněná „mapa“ kraje, odkud Hassnigk pocházel

[1] Jiří J. K. Nebeský, Nešlechtický a šlechtický znak Hastnicků z Weizenfeldu, in: Heraldická ročenka 2007, s. 171–174.

- 9 a kde studoval. Orlice má zavřené oči, což by se snad dalo považovat za výraz toho, že Morava zemdlela zápasem katolicství a protestanství. Snadno nás v této souvislosti může napadnout Pešínův *Mars Moravicus* (1677), jehož titulní ilustraci pojal Lublinský právě jako poničený znak Moravy v rukou dvou ničivých sil, symbolizovaných bohem času Kronem a bohem války Martem [1].

Nás však více než symbolický rozměr rytiny zajímá zobrazení Hranic a Helfštýna, které zde (spolu s Mikulovem) symbolizují pozemkový majetek Ferdinanda z Dietrichteina. Že lipenské panství reprezentuje hrad Helštýn, není nijak zvláštní, protože až do 17. století byl používán spíše název helfštýnské panství, podobně jako janovické panství bylo nazýváno podle blízkého hradu Rabštejn. Zarazí nás spíš podoba, kterou Lublinský, zjevně beze snahy o přesnější zachycení, dal Hranicím a Helfštýnu. Dost možná tu dokonce došlo k záměně nápisů a rytina hradní zříceniny vlevo má spíše představovat Helštýn, zatímco obrázek vpravo hranický zámek.

Ikonografie města je tímto objevem sice o něco bohatší, ale vyobrazení je natolik schematické, že pro jeho stavební historii nepřináší nic nového. Přesto fakt, že kromě sídelního Mikulova zachytil Lublinský z dietrichsteinských panství jen Hranice a Helfštýn (Lipník), napovídá, že Hranice v 17. století nebyly jen okrajovým majetkem jednoho z nejvýznamnějších aristokratických rodů na Moravě. Přitom tématu Hranic jako součásti dietrichsteinského dominia byla zatím věnována jen malá pozornost.

[1] Milan Togner, *Mars Moravicus* Antonína Martina Lublinského, in: *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis*, *Facultas Philosophica – Studia Moravica* 3, 2005, s. 125–133.

„ZAČAL JSEM SYSTEMATICKY PÁTRAT“

**ROZHOVOR S NESTOREM MORAVSKÉ GENEALOGIE
VLADIMÍREM ROLINCEM**

Rodák z Kelče, dlouholetý občan Olšovce, dnes obyvatel Domova seniorů v Hranicích Vladimír Rolinc (1921) je v oblasti občanské genealogie tvůrcem gigantické díla – vlastní metodou KIR (komplexní identifikační rozbor) zpracoval matriky více než sta obcí moravského Valašska ze 17. a 18. století. Toto dílo je od roku 2000 badatelům přístupné v Genealogickém centru Valašska, které je součástí Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Jeho obdobný rozbor matričních záznamů hranické farnosti je uložen v Městském muzeu a galerii v Hranicích, zpracovány jsou také záznamy farností Kelč, Hustopeče nad Bečvou a další. V současnosti se věnuje raným dějinám Kelče.*

Do Hranic jste se dostal už jako student zdejší lesnické školy.

Po absolvování nižších ročníků reálného gymnázia jsem měl jít na pedagogický ústav ve Valašském Meziříčí a být po rodičích kantorem. Když jsem však získal informace o poměrech na Vyšší lesnické škole v Hranicích – vysokoškolský způsob studia, žádné vyvolávání během čtvrtletí, až na konci čtvrtletí samostatné přihlašování ke zkoušce z jednotlivých předmětů, výborní profesori a přírodě blízká učební látka, rozhodl jsem se jít do Hranic. Psal se rok 1937.

Když školu v roce 1939 zabrali Němci, odmaturovali jsme nouzově v budově střední hospodářské školy v Přerově. Mé působení v lesnické praxi však trvalo krátce. Po neléčeném zápalu plic jsem dostal těžkou tuberkulózu a musel jsem ze zaměstnání. Být „živen“ svou ovdovělou maminkou jsem vydržel necelé dva roky, tehdy neexistovala žádná nemocenská a lékařská péče se platila. Přesto, že se nemoc nelepšila, odpověděl jsem na inzerát ve Stráži myslivosti a jako „zdravý“ jsem nastoupil na místo lesního adjunkta na německém velkostatku v Brtnici u Jihlavy. Bylo to zoufalé riziko, ale když umřít, tak „ve stoje“.

V roce nástupu (1943) byla mimořádně tvrdá zima – mrazy přes mínus 25 stupňů a ve vysokých závějích na mne čekalo asi deset tisíc kubíků kulatiny, kterou bylo nutno urychleně „přijmout“ k expedici do papírny v Polné. Celé dny jsem v mraze a větru Moravské Sibiře „přijímal“ a stal se nečekaný zázrak – neumřel lesní adjunkt, ale v jeho plících umřel *Bacillus Kochus*, původce tuberkulózy.

Ale současně se zde zrodilo další smrtelné nebezpečí: v lesích velkostatku totiž existoval bunker, který si vybudovali utečenci z pracovního nasazení v Říši. Situace se zkomplikovala, když sem „Londýn“ shodil dva parašutisty. Ti z těchto uprchlíků zformovali partyzánský

foto Jirí J. K. Něbošný

oddíl. Když vyhodili do vzduchu železniční most u Beranova a provedli další akce, přistoupili Němci k protiakci. Nasadili mezi ně konfidenta a ten poctivě zapisoval jména těch, kteří je zásobovali. A když se rozhodlo gestapo udeřit, byl jsem také na seznamu. Zpráva o zatýkání mě zastihla v lese. Dal jsem se na útěk, ale vzhledem k obklíčení celé oblasti byla šance na úspěch mizivá. U Okříšek mne zastavil kabriolet s uniformovanými Němci, už jsem myslel, že je vše ztraceno, ale ukázalo se, že nejde o gestapo, ale o vojáky, kteří zabloudili. Nabídl jsem se, že je budu do Brna navigovat. Vzali mě do auta a jejich vysoké hodnosti a také moje lesnická khaki košile, která se podobala jejich uniformám, mne při třech následujících kontrolách zachránily. Do konce války jsem se musel skrývat – několik měsíců na jižní Moravě u rodiny mého spolužáka, později v Kelči a okolí jako člen oddílu partyzánské skupiny Clay Eva.

A po válce?

Po osvobození Kelče sovětskou armádou jsem již 1. srpna nastoupil do služby u národní správy Thonetových statků v Halenkově, kde již sloužili tři moji spolužáci. Zde jsem v roce 1946 složil státní zkoušku pro lesní hospodáře. Přesto, že jsem zde dosáhl postavení důchodního a na Valašsku se mi moc líbilo, mé toulavé boty mne zavedly k Svazu lesních společenstev, který obhospodařoval soukromé, obecní, církevní a družstevní lesy v jednotlivých okresech. Po krátkém působení v Kojetíně jsem se vrátil do Hranic, abych tyto lesy spravoval v celém tehdejší hranickém okrese. Sídlo správy bylo v domě fotografa Vostřeze (čp. 17) na hranickém náměstí. V Hranicích jsem se v roce 1948 také oženil. Bohužel, tzv. malolesy byly postupně zestátněny, a tak jsem se automaticky dostal ke Státním lesům, Lesnímu závodu Olomouc a v roce 1953 jsem definitivně zakotvil v Olšovci jako vedoucí tohoto polesí po dalších skoro dvacet let.

Přesto, že jsem v této funkci dosáhl význačných úspěchů – zprovoznil jsem v Olšovci pilu, dosud petrolejem svítící osadu Boňkov jsem ve vlastní režii elektrifikoval o deset let dříve, než bylo plánováno, propojil jsem navzájem síť lesních cest a soustavně plnil „plán“, byl jsem v roce 1969 jako politicky nespolehlivý vyhozen. Byl jsem totiž v období tzv. Pražského jara předsedou závodního výboru celého Lesního závodu Olomouc a odbory se tehdy tvrdě postavily proti vstupu „spojeneckých“ armád. A to se nezapomnělo... Bylo to zlé období! Navíc jsem

tehdy velmi těžce onemocněl a skončil jako invalidní důchodce. Chtěl jsem jako soukromník vyhotovovat lesní hospodářské plány, ale po vypracování prvních dvou mi i tuto činnost zakázali. Nemohli mi ale zkázat neplacenou činnost – začal jsem botanikou, pak jsem přešel na specializovaný výzkum hub, neboť Olšovec je velice vzácná mykologická oblast. Ale pořád to nebylo to pravé, co by mi dalo uspokojení. Až genealogie – česky rodopis – to dokázala!

Jak k tomu vlastně došlo?

Jako odbojář jsem měl volnou jízdenku na dráhu, to znamenalo, že jsem mohl jezdit do Opavy, do Olomouce, do Třeboně, do Litoměřic, zkrátka do oblastních archivů, kde jsou uloženy matriky. K systematickému studiu rodokmenů mne přivedl následující důvod: Vzpomněl jsem si, že v rodokmenu rodu Rolinců, na kterém jsem začal pracovat už jako student v roce 1936, mi stále chybí narození jednoho mého předka, ačkoliv byl řádným držitelem gruntu, necestoval, znal jsem jeho sňatek, narození dětí atd., ale zápisu o narození nebylo. Začal jsem tedy systematicky pátrat v kelečských matrikách a zjistil jsem, že mezi lety 1711 a 1714 tam chybí narození dalších dětí. Zároveň ve farnosti umíraly děti, které se nikdy nenarodily. Vysvětlení bylo překvapující: olomoucké biskupství se rozhodlo rozdělit rozsáhlou kelečskou farnost a pro vzdálené obce Hostýnských vrchů zřídit zvláštní farnost (např. z Podolí to bylo do kelečského kostela dvě hodiny chůze). To se nelíbilo tehdejšímu kelečskému faráři, a tak začal vynechávat zápisy o narození dětí a zapisoval neexistující úmrtí, aby došel k výsledku, že se farnost vylidňuje. Děkanská kontrola mu však na tento podvod přišla a byl odvolán. Rozdělení fary samozřejmě nezabránil. Kouzlo starých matrik mne mezitím zaujalo tak, že jsem u genealogie už zůstal.

Tehdy jste také pracoval na rozboru hranických matrik?

Hranická farnost patří mezi mé prvotiny, kdy jsem teprve sbíral zkušenosti. I když jsem ji později dopracoval, je postižena tím, že už nebyla zpracována sousední farnost Drahotuše. Můj genealogický zájem se totiž později zaměřil výhradně na obce Valašska. Ty mě zaujaly mimořádným rozsahem tzv. znásobených příjmení. Jedná se o to, že v době před úředním zafixováním příjmení (1779) se jeden a tentýž člověk objevuje v matrikách pod několika různými příjmeními. Běžně se to týká zhruba 10–15 procent případů, ale na Valašsku jde o jev mnohem častější. V krajním případě jsem prokázal až osm různých příjmení u jednoho člověka. Například do obce Zámrsky se v roce 1679 přistěhoval ze Slezska Šebestián Grabec a usadil se na gruntu dříve vlastněném Martinem Čepicou. Šebestián Grabec se pak postupně v matrikách vyskytuje jako Šebestián Čepica (tzv. příjmení „po střeše“), Šebestián Novosad (nově příchodzí), Šebestián Slezák (původem ze Slezska), Šebestián Sobek (Sobek jako úprava křestního jména) a také jako Šebestián Dostál (neznámo proč). Když se pokusíte sestavit rodokmen a postupujete jen podle příjmení, nemáte naději na úspěch. Bylo proto nutno najít metodu, která by tento problém dokázala vyřešit.

Metodu jste nazval komplexní identifikační rozbor (KIR) a podle mého názoru jde o nejzajímavější počín v české a moravské občanské genealogii 80. let 20. století. V čem vlastně spočívá?

Principem metody je využití několika pevných závislostí. Předně dvojice křestních jmen rodičů, dále u každé rodiny téměř neměnný populační cyklus. Při neexistující antikoncepci lze u tehdejší vícečlenné rodiny vysledovat pravidelný interval porodů. Velmi důležité bylo začlenění funkce kmotrovství, která byla dosud přehlížena. Kmotři měli tehdy mnohem důležitější postavení než dnes. Pokud totiž dítě ztratilo oba rodiče, byli kmotři povinni se o kmotřence postarat. Není tedy divu, že u dětí v jedné rodině jsou kmotři většinou totožní. A teprve kombinací těchto sítí lze pak matriky pro genealogii plně využít.

Metoda KIR se osvědčila a v roce 2003 dokonce vyšla pod názvem Příručka pro genealogy třetího tisíciletí. Nástup počítačů pak práci touto metodou výrazně usnadnil. Já jsem to

- 13** považoval za ohromný úspěch, když jsem zjistil, že několik dětí s různým příjmením v jedné vesnici jsou vlastně sourozenci. Tohle zjistí počítač jedním klepnutím. Stačí údaje z matriky správně přechít a správně zadat do počítače s vhodným programem. Metoda rozboru však zůstává stejná.

Pracujete v genealogii dál?

Po vzniku Genealogického centra Valašska při Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm převzal další výzkum genealogie valašských rodů vedoucí tohoto centra Mgr. Zdeněk Cvikl, který velmi úspěšně pokračuje v dalším výzkumu. Technické vybavení centra je na vysoké úrovni, což je dnes nezbytná podmínka úspěchu.

Náhradu za genealogii jsem našel v bádání o raných dějinách svého rodiště – města Kelče. Docílené výsledky ukazují, že to byla dobrá a velmi potřebná volba. Prokázal jsem návaznost Kelče s prastarou servisní obchodní stanicí Eburum na tzv. Jantarové stezce, vedoucí z římské stanice Carnuntum k Baltu. Publikoval jsem zatím pět příspěvků na toto téma a do tisku jsem nedávno odevzdal práci s názvem Rané dějiny Kelče, která shrnuje mé dosavadní výzkumy.

13. srpna 2009 zaznamenal Jiří J. K. Nebeský

JAN ŠTĚPÁN j.stepan@ol.archives.cz

PLÁNY NEREALIZOVANÉ STAVBY VODNÍHO MLÝNA V ŽABNÍKU NAD PODHOŘÍM

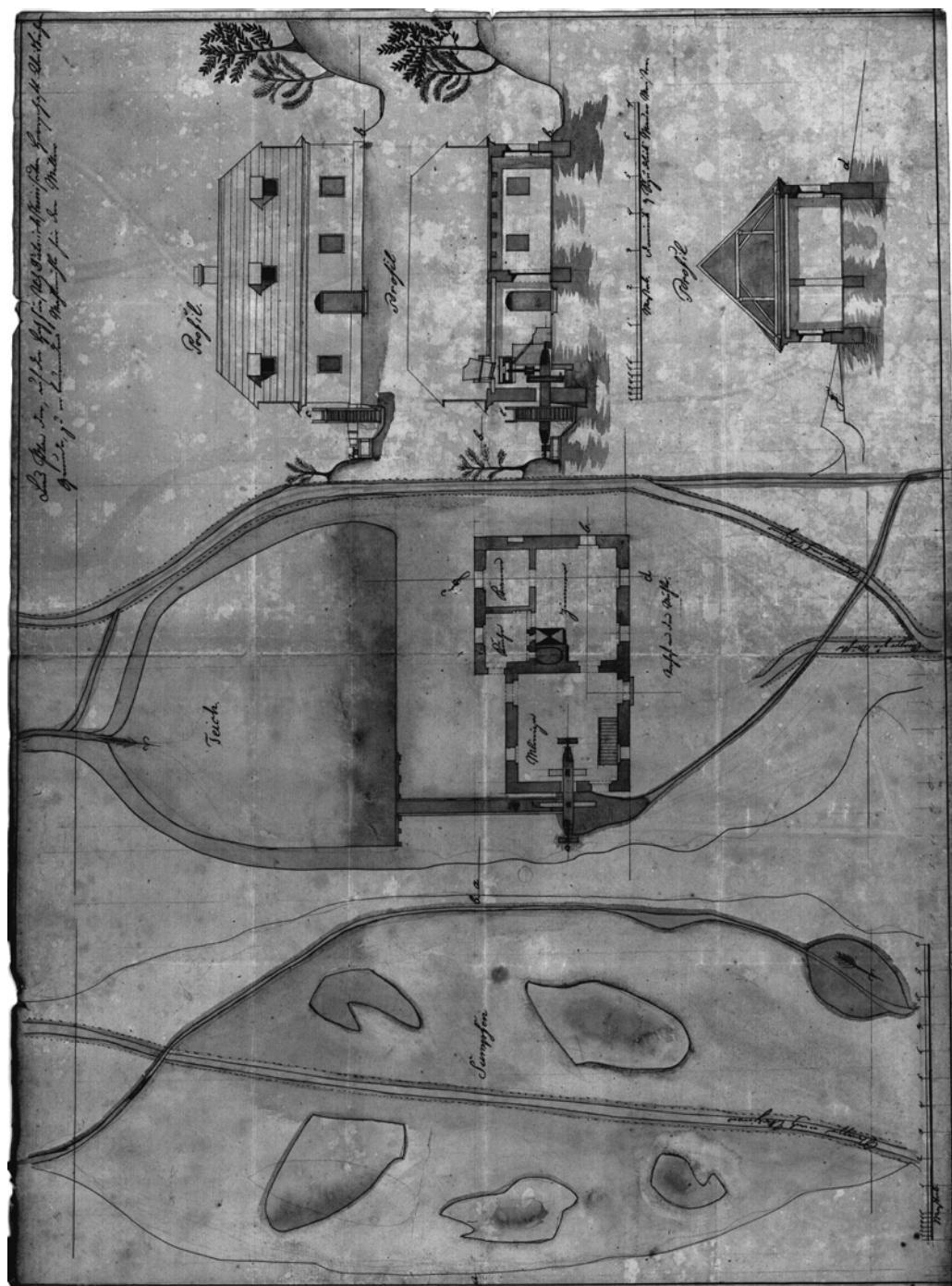
V olomoucké pobočce Zemského archivu v Opavě ve fondu Velkostatek Hranice se dochoval plán mlýna na východě od Podhoří v trati panského lesa zvané Žabník [1]. Tento mlýn si chtěl nechat postavit mlynář Pavel Hrubý, plány k němu zhotovil stavitel Dominik Čudlík a Hrubý si žádost o povolení této stavby podal na konci srpna roku 1822. V trati Žabník se nacházela parcela s mokřinami, která byla zavodňována potokem Žabníkem, a vedla kolem ní cesta z Milenova do Uhřínova. Mlynář Hrubý (který již v Podhoří mlynařil na vyžehněném mlýně), zde chtěl celou neužitečnou plochu o přibližně 300 sázích zkulturnovat a vytvořit v horní části nádrž, z níž by voda poháněla mlýn. Za tento prostor nabízel vrchnosti 20 zlatých, ročně by dále platil 10 zlatých a mlýn hodlal postavit na vlastní náklady s tím, že by potřebný materiál odkoupil od vrchnosti. Mlynář v žádosti uváděl, že další mlýn je v oblasti potřebný a že s tím souhlasí všechny obce v okolí, tedy Milenov, Klokočí, Slavíč, Uhřínov a městečko Drahotuše. Vrchnost mu však stavbu nepovolila, a to hlavně proto, že v samotném Podhoří se na potoku Jezernici nacházelo již pět mlýnů nacházelo již pět mlýnů [2]. Jednak to byl mlýn č. 31 Antonína Švarce s pilou v údolí Pekla (tzv. Pekelský mlýn), dále dva mlýny v západní části vsi Podhoří – č. 26 s pilou Jana Klementa a č. 28 Pavla Hrubého – a nakonec dva tzv. Dolní mlýny na hranici katastru s Jezernicí – č. 29 s pilou Františka Hlaváče a č. 30 Josefa Drechslera.

Jak měl nový mlýn na Žabníku vlastně vypadat? Podle plánů měl mít jedno složení, byť ve vrchnostenské rozvaze je uvedeno, že složení měla být dvě. Mlýnské kolo mělo mít v průměru přibližně 2,8 metru a šířku přibližně 79 centimetrů. Voda se na něj přiváděla vantroky z nově zřízeného rybníka, takže se jednalo o mlýn s horním náhonem [3]. Byť jsou popisky v plánu německy, je zde výjimka, neboť hlavní hřídel vedla do mlýnice zapsané v plánu jako *mlinicza*. V mlýnici bylo lící paleční kolo s jednoduchým převodem a kladnice poháněla mlýnský kámen v mlecím ústrojí. Násypaný koš se nacházel na půdě, kam by se nosilo obilí určené k mletí z mlýnice po dřevěných schodech. U mlecího ústrojí je dále zakreslena moučnice a truhla pro melivo. Návodní zeď měla nejhlubší základ a mlýnice byla největší místností, vstupovalo se do ní ze dvora a měla dále východ k rybníku a ke kolu. Z mlýnice se také vcházelo do obytné světnice o třech oknech, s kamny a se vstupem do komory a kuchyně, která měla jedno okno a dále dveře vedoucí k rybníku. Z kuchyně se také přikládalo do kamen ve světnici.

[1] Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Velkostatek Hranice, karton č. 235, sign. 661.

[2] Baďura, Jan: Lipenský okres, Vlastivěda moravská, Brno 1919, s. 245, 247.

[3] Popis upřesněn podle Křivanová, Magda – Štěpán, Luděk: Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách I., Argo 1999, s. 39–65.

To, že mlýn nebyl vrchností povolen, již víme, nyní se ještě pokusím osvětlit možné okolnosti snahy o jeho zřízení. Pavel Hrubý se v Podhoří objevuje jako mlynářský tovaryš z Domaželic a ve věku 26 let se zde oženil [1]. Bylo to 23. listopadu 1807 a vzal si tehdy 40letou Mariannu, vdovu po mlynáři Jakubu Pročkoví z mlýna č. 28 (ten zemřel rok před tím).

[1] Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Sběrka matrik, matriky Podhoří M 6973 rodná, 6975 oddací, 6977 úmrtní.

Hrubému a Marianně se v roce 1811 narodila dcera Jana a on sám na mlýně zůstal nejméně do roku 1828, kdy zde jeho žena zemřela, mlýn mu však nikdy nepatřil. Je možné, že ve mlýně Hrubý sám nějakou dobu působil jako tovaryš či krajánek, ale každopádně je již v roce 1825 jako mlynář uváděn Josef Proček, syn původního mlynáře Jakuba Pročka narozený v roce 1802. Snaha postavit si vlastní mlýn tak mohla vycházet právě z blížící se dospělosti nevlastního syna Josefa, který měl na mlýně nástupnické dědické právo na základě testamentu svého otce z roku 1806 [1]. Hrubý by tak měl vlastní mlýn nedaleko od původního a přitom by v této době potřebné finance stále kryl provoz mlýna Pročků a dědictví jeho ženy. Každopádně se z celé epizody dochovaly alespoň plány mlýna, které jsou jedním z dokladů stavitelské činnosti lípenského zednického mistra Dominika Čudlíka (psaný také jako Šudlík), jenž je mimo jiné autorem plánů větrného mlýna na Slavkově zhruba z roku 1844 (a samozřejmě řady plánů domů v okolí) [2].

[1] Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Velkostatek Hranice, gruntovní kniha Podhoří 14706, fol. 47r.v.

[2] Štěpán, Jan: Plány tří větrných mlýnů ve Slavkově z roku 1844 a v Paršovicích z roku 1848, Sborník Státního okresního archivu Přerov 2006, s. 17–24.

VLADIMÍR MAŇAS

vladimir.manas@seznam.cz

K NEJSTARŠÍM POPISŮM JEDNÉ ZÁHORSKÉ OBCE (MALHOTICE)

Malhotice jsou jen jednou z mnoha obcí regionu Záhoří. Nevynikají ani svými dějinami, vzhledem, nebo například slavnými rodáky. Tato krátká stať je věnována popisům Malhotic v rozmezí zhruba padesáti let, od konce 18. do konce první poloviny 19. století. Důležitost těchto popisů není zapříčiněna jejich originalitou. Prameny, z nichž v následujícím textu budeme čerpat, se totiž se stejnou podrobností věnují prakticky všem obcím tehdejšího Moravského markrabství. Právě v tom tkví však jejich význam.

Jak tiskem vydávané topografie osvěcenského geologa F. J. Schwoye (*Topographie vom Markgrathum Mähren*, tři svazky, Vídeň 1793–1794) a benediktina Gregora Wolneho (jeho sedmi-svazkové dílo *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert* vyšlo v Brně během let 1834–1842), tak rukopisné relace vzniklé jako součást Stablního katastru ve čtvrtém desetiletí 19. století jsou svědectvím vzrůstajícího zájmu o krajinu a půdu, svědectvím modernizace venkovského prostředí započaté především z popudu státu už v druhé polovině 18. století [1]. Zároveň jsou však spolu s nejstarším podrobným mapováním (I. a II. vojenské mapování [2]) a bezprostředně souvisejícími mapami Stablního katastru také svědectvím o starém, mizejícím a dnes už téměř zmizelém světě.

Čím mladší je pramen, tím je podrobnější. Na Schwoyově krátké zprávě v rozsahu tří vět je nejceněnější údaj o počtu domů (65) a obyvatel Malhotic (375) [3]. Pasáž z Wolneho moravské topografie (1834) se v mnohém shoduje s podrobnější, rukopisnou zprávou. Užitečné jsou především statistické údaje: *Ve vesnici žije v 84 domech celkem 586 obyvatel (281 mužů, 305 žen), katolíků, moravsky mluvících. ... Z dobytka poddaní chovají 79 koní, 73 kusů skotu a 172 ovcí. Na vrchnostenském dvoře chovají pouze skot (40 kusů) a třísethlavé stádo šlechtěných ovcí. Kromě hospodářských údajů se Wolny dotýká i dalších aspektů života v obci: Devadesát školou povinných dětí navštěvuje zdejší soukromou školu, která přináleží k triviální (obecné) škole ve Všechovicích. Chudí jsou podporováni všechovickým chudinským ústavem. V Malhoticích mají také porodní bábu. ... Nejbližší c.k. pošta se však nalézá až v Hranicích* [4].

[1] Viz Josef Petráň, *Příběh Ouběnic. Mikrohistorie české vesnice*, Praha 2001 (2. vydání), s. 150 a dále.

[2] Viz *Prezentace starých mapových děl z území Čech, Moravy a Slezska* (<http://oldmaps.geolab.cz/>).

[3] Franz Joseph Schwoy, *Topographie vom Markgrathum Mähren*. III. Band. Wien 1794, s. 119.

[4] Gregor Wolny, *Die Markgrafschaft Mähren. Topographisch, statistisch und historisch geschildert*. I. Band. Pre-rauer Kreis. Brünn 1846, s. 292–294.

Nejpodrobnější, rukopisný *Vceňovací operát obce Malhotice (Catastral Schätzungs-Operat der Steuergemeinde Malhotitz)* [1] obsahuje především ty údaje, na jejichž základě bylo možno ohodnotit kvalitu místní půdy, ocenit jednotlivé parcely a stanovit daň [2]. Vceňovací operát však uvádí i podrobné údaje k poloze obce a charakteru místa, avšak pomístní názvy lze vyčíst spíše z mapy než ze zmíněného popisu. Domnívám se, že zpřístupnění tohoto typu pramene ve víceméně doslovném překladu, s vynecháním jen nemnoha méně podstatných pasáží, může být poučné nejen z hlediska dějin a místopisu Malhotic, ale také jako příklad toho, co vše lze z tohoto typu pramene zjistit ke každé obci.

TOPOGRAFIE

Obec leží jižně od okresního města Hranice, vzdálená jednu míli, a půl míle západně od města Kelče. Území obce se rozkládá na mírných, vlnovitě formovaných a k jihozápadu nakloněných vyvýšeninách utvořených posledními výběžky karpatského oblouku sahajícímu od východu k západu.

Místní klima umožňuje pěstování všech druhů obilí. Zalesněné kopce, které obec obklopují z východu a severu, jsou příčinou pozdních mrazíků a vytrvalých dešťů.

Obec je ucelená, sevřená mezi ony mírné vyvýšeniny, leží na okresní cestě vedoucí k holešovské obchodní stezce.

Nejbližší mokřad je vzdálen čtvrt míle.

U dřevěných domů jsou zahrady, lány leží všemi směry z obce. Nemnohé se nacházejí ještě v rovině, větší díl lánů leží na mírných, některé však i na poměrně prudkých svazích. Lepší louky se nacházejí rovněž v nížině podél obecního potoka. Ostatní louky leží mezi lány, využita jsou tak všechna místa, kde kvůli velké blízkosti nelze užítí pluhu. Pastviny jsou všemi směry na více či méně příkrých kopcích. Lesy jsou položeny severně a východně na kopcích povlových i příkrých.

Z hlediska politického přísluší Malhotice do přerovského kraje, obecní úřad sídlí přímo v obci, která je přifařena do Všechovic, škola se však nachází v místě. Patronátní právo náleží olomouckému arcibiskupovi.

OBYVATELSTVO

Podle soupisu z roku 1843 je zde celkem 569 duší, 271 mužů a 298 žen, v celkem 86 domech se 127 byty. Zemědělstvím se živí 117 obyvatel, 8 obděláváním půdy a řemeslem a dva ničím z uvedeného.

Obvyklá strava sestává z brambor, zelí, luštěnin, chleba a kaše, mléka, másla, sýra. Maso se jí velmi vzácně.

Pouze největší sedláci mají jednoho čeledína, podkoního a děvečku.

DOBYTEK

Podle nového sčítání je v obci 104 koní, 116 kusů skotu, 120 kusů bravu. Koně i skot pocházejí z místních malých plemen. Poddaní chovají obyčejné ovce s hrubou vlnou (200 kusů), panstvo chová šlechtěné ovce Merino (600 kusů), prasata pocházejí z Polska a kupují je obec navštěvující obchodníci. Během léta jsou koně krmení zeleným a paseni na loukách, v zimě dostávají seno, slámu a oves. Podobně je chován i skot, v zimě dostává navíc řezanku. Ovce jsou přes léto pouze paseny, v zimě rovněž dostávají seno, slámu a řezanku. Prasata se živí bramborami a kuchyňským odpadem.

[1] Moravský zemský archiv Brno, fond D8: Stablní katastr; vceňovací operáty 1765–1897; kart. 535, sign. 1443.

[2] Vladimír Brůna – Kateřina Křováková, Mapy Stablního katastru jako zdroj informací pro státní správu a samosprávu, http://bruna.geolab.cz/files/publ/geoinf_brnoz.pdf (citováno dne 3. 8. 2009).

19 Koně jsou používáni k hospodářským pracem. Mléko a sýry se zpravidla spotřebují přímo v domácnostech, z části se prodávají v okolí. Lepší telata se nechávají na chov, ostatní jsou prodávána řezníkům v okolí. Ovce se pěstují kvůli vlně. Vrchnost prodává vlnu obchodníkům do Brna, poddaní ji mají k vlastní potřebě. Prasata se chovají jen k přímé spotřebě.

Při největších hospodářstvích se chová zhruba takovýto dobytek: pět koní, dvě krávy, dva kusy mladého skotu, osm ovcí a tři prasata. Chování drůbeže má jen malý význam.

ŘEKY, POTOKY, RYBNÍKY, JEZÍRKA, MOKŘADY

V místním mokřadu se nachází rybník o rozloze 800 sáhů, z něhož vychází potok tekoucí od jihu k severu směrem do obce Ústí. Tento bezejmenný potok pohání mlýn a zavlažuje přilehlé louky. Pro přilehlé pozemky nepředstavuje žádné nebezpečí (povodní).

STEZKY, CESTY

Ve směru od severu k jihu prochází obcí udržovaná a v průměrném stavu se nacházející okresní stezka směřující k obchodní holešovské stezce ve Věchovicích. Ostatní cesty do sousedních obcí jsou ve špatném stavu.

TRHY

Trh se koná jednou týdně v pátek v Hranicích, míli daleko. Cesta je dobrá, vede přes Bečvu, kde však není ani most, ani přívoz.

ZÁKLADNÍ VÝROBKY

V obci se pěstují zejména ozimá pšenice a žito, ječmen, oves, brambory a jetel, výjimečně obyvatelé pěstují trochu hrachu, vikve a zelí.

Z luk se sklízí seno a otava. Ze zahrad pocházejí jablka, hrušky, švestky, třešně a ořechy, také trochu zeleniny a trávy. V lesích rostou duby, buky, břízy, jedle, borovice a osiky.

Už několik let vzrůstá pěstování brambor a krmného zelí, k čemuž jsou využity i některé louky.

ZEMĚDĚLSTVÍ

Polnosti jsou obhospodařovány poměrně pilně, nejvíce péče věnují obyvatelé polím v blízkosti obce, zatímco vzdálenějším je věnována jen nejnutnější pozornost. Louky a zahrady jsou v předjaří pohrabány, ovocnářství je věnována průměrná péče. Pastviny jsou ponechány přírodě napospas. Polesí je částečně káceno zcela, částečně jen výběrově.

Zlepšení zemědělství překáží zejména nedostatek luk a pastvin, těžké roboty a setrvávání obyvatel při starých zvyklostech a návycích, jakákoli účelná novota se jim proto přičí.

Rozloha obhospodařovaných ploch:

Pole 818 jiter 24 sáhů [1]

Louky 92 jiter 1258 sáhů

Zahrady 21 jiter 833 sáhů

Pastviny 120 jiter 280 sáhů

Lesy s vysokokmennými stromy 12 jiter 558 sáhů

Porosty 223 jiter 161 sáhů

Z porovnání jednotlivých ploch je zjevný nepoměr polí k malé rozloze luk a pastvin, jež nedostačují poskytnout výživu pro potřebný počet dobytka. Zahrady jsou přiměřené usedlostem. Lesní porosty potřebě obce nedostačují, proto musí většina poddaných dřevo nakupovat.

[1] Rakouské jitro (Joch) představuje 5775 metrů čtverečních, sáh (Klafter) 3,597 metrů čtverečních. Viz <http://www.ilcik.cz/download/plocha.html> (citováno dne 3. 8. 2009).

Pro případné rozšíření polnohospodářství je stav dobytka příliš nízký, počet pracovníků je však dostatečný, protože zde bydlí mnoho domkářů, kteří kromě vlastního příbytku nemají žádnou polnost, a mohou tak pomáhat v zemědělství.

Zimní plodiny se zasévají ke konci září a v říjnu, letní v březnu a dubnu, první se sklízí v červenci a srpnu, druhé v srpnu a počátkem září. První senoseč následuje v druhé polovině června, druhá na počátku září.

PLODINY, JEJICH KVALITA A CENA

Místní plodiny dosahují dobré kvality. Seno a otava z místních luk jsou sladkého a smíšeného druhu. Zahrady vydávají průměrné ovoce. Z lesů pochází tvrdé i měkké stavební a užitkové dříví.

Pouze z obdělávání půdy vzniká malý přebytek sestávající se z pšenice, žita a ovsa, který se pak z většiny prodává na trzích.

ROZSAH NEMOVITOSTÍ

Pozemkové vlastnictví sestává z dominikálu a rustikálu, svobodné pozemky se v obci nevyskytují.

Poddaní vlastní půdu takto:

22 půllánků s 27 jitry polností

12 zahradníků se třemi jitry

1 mlynář se třemi jitry

41 domkářů, 100 sáhů.

Krom toho se v obci nachází vrchnostenský zámek, vrchnostenský dvůr se dvěma domovními čísly, hájenka, panský pivovar, pálenice, škola a dva obecní domy. Pozemkovým vlastníkem je lenní statek Malhotice, desátkovým panstvím je všehovická farnost, jíž se odvádí pevný desátek.

DOMY

S jedinou výjimkou (vrchnostenský zámek) jsou domy přízemní, z cihel a kamení, částečně pokryté šindelí, částečně došky. Obytné části jsou malé, nízké a temné. Stejně jako dřevěná a došky pokrytá hospodářská stavení jsou v průměrně dobrém stavu.

PRŮMYSLOVÁ ZAŘÍZENÍ

V obci se nachází:

- 1) Vrchnostenský pivovar a pálenice, jsou však mimo provoz.
- 2) Vrchnostenský mlýn s jedním chodem.

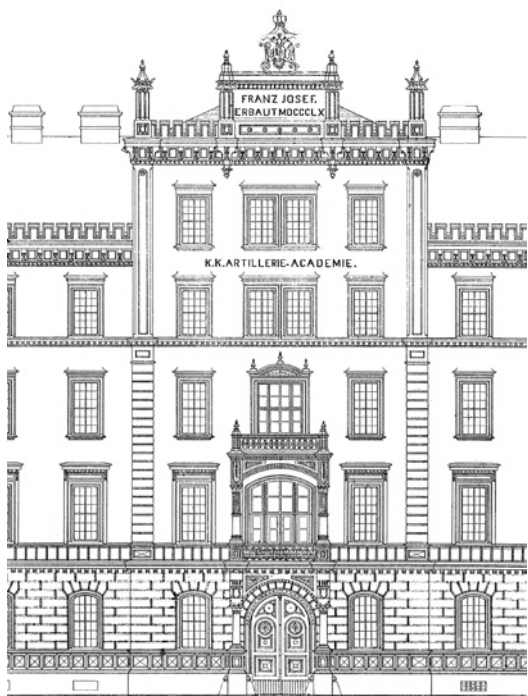
TOMÁŠ POSPĚCH *potom@volny.cz*

ŠUMNÉ HRANICE

Ke konci dvanáctého století přichází do zdejšího kraje rajhradský benediktin Jurik, aby – snad skutečně, snad jen v legendách – na tehdejší zemské hranici vymýtil les a možná i založil osadu Hranice. Na město byla povýšena tak jako řada českých a moravských měst v druhé polovině třináctého století. Na podélném ostrohu ze tří stran obklopeném vodními toky Bečvy, Veličky a Ludiny vyrostlo město s dodnes zachovanými charakteristickými dominantami – věžemi renesanční radnice, manýristického zámku a barokního kostela.

Náš architekt bezmezně dychtící po stavbách moderní doby přijíždí ve velorexu do Hranic po silnici ze západu, a tak nemůže minout rozsáhlý areál vojenských ústavů tvořící jakési město ve městě. Také ústavní chovanec Törless a jeho spolužáci z autobiografické prvotiny rakouského spisovatele Roberta Musila přijíždějí po železnici Moravskou branou ze západu. „*Malá stanice na trati, která vede do Ruska...*“, popisuje Musil jejich první dojmy. „...*městečko bylo daleko od sídelního města, na východě říše, v spoře osídleném suchém zemědělském kraji.*“ Rothschildova stavební společnost dala vystavět Severní dráhu Ferdinandovu spojující Vídeň s Haličí podle projektů Franze Xavera Riepela. Stavbu dráhy z Lipníka do Bohumína (1844–1847) vedl vrchní inženýr Karl Hummel. Mělká, široká údolí u Jezernice a u Hranic musela být překlenuta odvážnými stavbami vysokých kamenných viaduktů podle návrhů tehdy sedmadvacetiletého Ludwiga Schieleho. Nestabilní terén a nechuť místních sedláků k výstavbě trati si také vynutily pozoruhodný, dvě stě padesát metrů dlouhý tunel. Jeho zdánlivá nesmyslnost v rovinatém terénu ponoukala k mnoha spekulacím a pověstem. Podle počtu obyvatel k roku 1835 bylo krajské město Hranice na železniční trati mezi Břeclaví a Bohumínem městem největším. Chovanci zde vystupují a za občasného hovoru, ale mnoha expresivních dojmů putují prašnými ulicemi města k vojenským ústavům. Nezakotvená pozice přicházení a odcházení poutníků, je tomuto městu, zdá se, vlastní. Na odvěké křižovatce mnoha obchodních cest je mu předurčena existence „na hranici“, ať už ji spatřujeme v čemkoli.

Mohutný blok rakousko-uherských vojenských škol tvořící dnešní kasárna generála Otakara Zahálky byl vsazen do ospalého rolnického města v letech 1851–1863. Profesor vídeňské techniky Wilhelm Doderer a vojenský stavitel Karl Schmidt je navrhli podle vídeňského Arsenálu budovaného ve stejné době a oděli do novorománského, někdy i novogotického hávu. Propojením tří hlavních budov nízkými spojnými trakty vznikla šest set metrů dlouhá chodba. Uvnitř jinak poměrně strohých staveb vyniká svou zdobností historizující, dřevem zdobený Jiříkův sál a bílo-zlatý novobarokní interiér Zrcadlového sálu. Skvostem areálu byla ale především rozlehlá kaple sv. Barbory. Jen za Rakouska-Uherska se ve zdejších budovách vystřídala dělostřelecká akademie, technická akademie, sirotčí výchovný ústav, jezdecká kadetní škola. Elitním zařízením, na kterém studovali i příslušníci vysoké šlechty, se ale stala především vyšší vojenská reálná škola. „Zkoušku dospělosti“ zde skládali arcivévodové Lev Karel a Vilém

Wilhelm Doderer – Karl Schmidt: Dům pro důstojníky, 1860–1863, areál vojenských škol, Třída Čs. armády, Hranice (Vojenský ústřední archiv Praha)

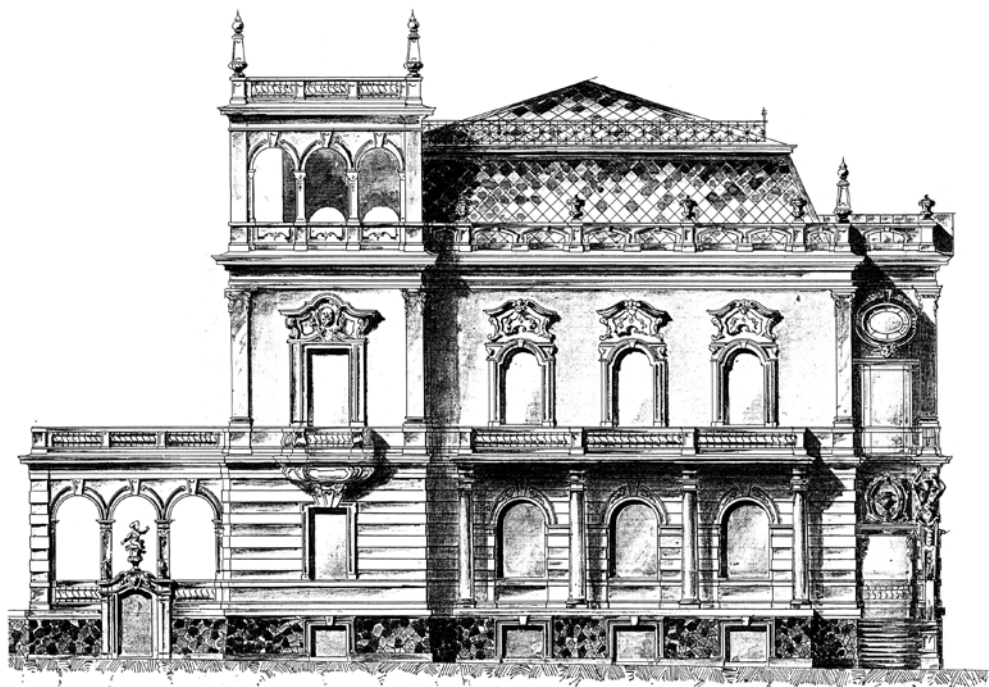
František Josef. Po neúspěšných přijímacích zkouškách na tuto školu ukončil v Hranicích svůj život Oskar Kafka, bratranec Franze Kafky, neradostný školní rok 1891 zde strávil také básník Rainer Maria Rilke. Rakouský spisovatel Robert Musil napsal o zdejších studiích v letech 1894–1897 novelu *Zmatky chovance Törlesse*, kde popisuje myšlenkový svět, agresivitu a homosexualitu chovanců ze všech koutů říše. Meziválečnou dělostřeleckou akademií prošla řada později významných československých důstojníků a již jako pouhý epilog zašlé slávy stojí za připomínku, že ve zdejší zrušené jízdně trénoval na olympijské zlato poručík Emil Zátopek.

Nejvýznamnější stavební realizací v samotném historickém jádru města byla v té době výstavba synagogy (1863). Vídeňský architekt Franz Macher ji nakreslil v tehdy pro tyto stavby oblíbeném maursko-byzantském stylu romantického historismu. Oproti jiným českým a moravským městům nenavázali hraničtí měšťané směle na vídeňskou Ringstrasse a Hranicím ponechali věnec hra-

deb. Jen účelně strhli brány, odstranili barbakán a zasypali příkopy. Při projíždce dnešní „okružní třídou“, ulicemi Komenského a 28. října, nás proto nečekají výstavné historizující paláce, parky a veřejné domy. V nenávratnu je také malebnost původních předměstských domků a rozlehlých zemědělských dvorů. Procházka po komunikacích obtáčejících staré město by připomínala inventuru asanačního úřadu. I tak byly na těchto historických předměstích v krátké době pro české školy úrodného přelomu století vystavěny samostatné neorenesanční budovy lesnické školy (1895–1897), české obecné školy (1896–1899), české měšťanské školy (1905) a německých chlapeckých škol (1898), vzešlé vesměs z rýsovacích prken místních stavitelů. Uvědoměli hraničtí občané zakládají na počátku století také městské muzeum, pro které záhy na to architekt Dušan Samo Jurkovič na vrcholu své slávy navrhuje dřevěné prosklené vitríny.

Výrobce vodovodů a čerpadel Antonín Kunz si nechal postavit od pražských architektů Jana Kříženeckého a Josefa Pokorného obytnou a správní novobarokní budovu začleněnou do francouzské přísně geometricky členěné zahrady (1897). Reprezentativní, zdobný a předimenzovaný palác určený pro vedení firmy, kanceláře i zimní sídlo Kunzovy rodiny ostře kontrastoval s přilehlou továrnou i okolní zástavbou: „*Jakoby uchvácený náhlým zájmem zvedl hlavu a napjatě hleděl do dusného vnitřku malých, špinavých stavení, kolem kterých procházeli. Předě dveřmi většinou stály ženy v sukních a hrubých košilích, se širokýma umazanýma nohama a holými, hnědými rameny ... skoro nahé děti se válely v bahně dvorů.*“ Tak popisuje Robert Musil cestu Törlesse a jeho kumpánů ulicí, která spojovala město s odlehlým nádražím.

Za kuriózní zosobnění ambicí továrníka Kunze usilujícího v té době o šlechtický titul lze považovat jeho letní sídlo u nedaleké obce Hrabůvka, které za spolupráce s místním stavi-

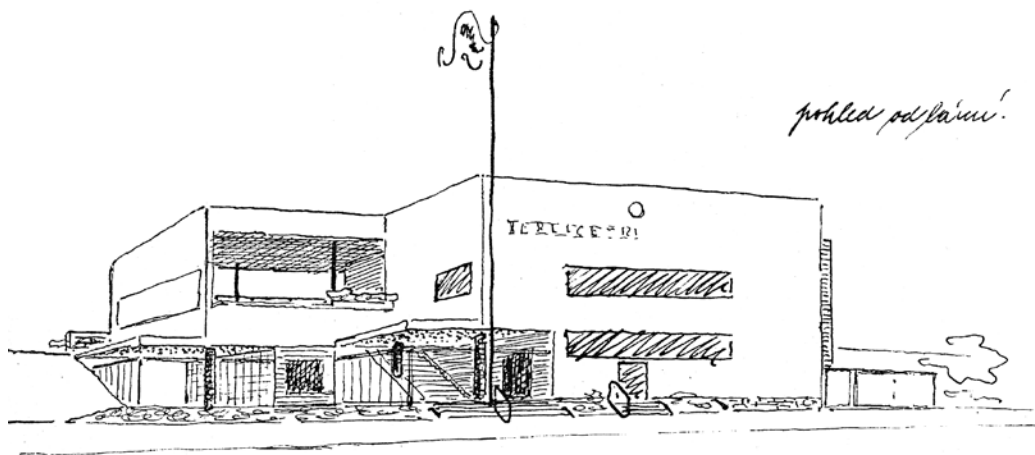

Jan Kříženecký – Josef F. Pokorný: Kancelářská a obytná budova firmy Kunz, 1897, Třída 1. máje 328, Hranice (Archiv Muzea umění v Olomouci)

telem Vladislavem Mikolášem pojal jako romantickou novogotickou vilu – středověký hrad (1907). Stavbě „hájovny“, jak byla původně označována, vévodí mohutná brána a četné věže zapuštěné do kamenných hradeb zakončených cimbuřím. Bohatá figurální štuková výzdoba hrádku je inspirační směsicí anglického černého románu a pohádek, alegorický program je však výrazně pročešský. Lvi po stranách portálu nesoucí svatováclavskou korunu a štíty s erby Čech a Moravy nebo socha Jana Žižky z Trocnova zcela odpovídají českému image Kunzovy firmy. Ve svém celku tak jde o jedinečný příklad naplnění snu úspěšného podnikatele o svém bydlení i romantických sentimentálních představ o minulosti. Dobovou atmosféru, sebevědomí buržoazie, kult rodiny i nároky na životní podmínky nejvíce ztělesňuje nevýrazně historizující, novogotická, novobarokní a po přelomu století i secesní vilová zástavba vytvářející po anglickém vzoru celé příměstské čtvrtě. V samotném městě se rozrůstá především v ulicích Kropáčově, Jurikově, Teplické a na Třídě generála Svobody.

Po vzniku samostatného Československa jsou zpřetrhány vazby s Vídní a architekti zdejších staveb se nově rekrutují z Ostravy, Prahy nebo z Brna, kde sídlila zemská správa. Dobová nálada se v desetitisícových Hranicích, avšak s třetinovým podílem německého a židovského obyvatelstva, projevuje manifestačním odstraněním mramorové statue císaře Františka Josefa I. (1898) od vídeňského Emanuela Pendla i veřejnou sbírkou a zadáním pomníku Jana Husa pro městské Sady Čsl. legií olomouckému sochaři Juliu Pelikánovi (1923).

V „prastarých“ a znovu ožívajících sousedních lázních Teplice nad Bečvou v té době dokončují výstavbu monumentálního sanatoria Moravan (1922–1924) od ostravské firmy Kolář a Rubý s řadou novobarokních a klasicizujících reminiscencí a sanatoria Slovenka (1925) od J. Svobody z Moravské Ostravy, které nese prvky lidového stavitelství, empíru i stylu art deco.

Josef Danda: Budova železniční stanice, 1938, Teplice nad Bečvou, náčrt z 1. 4. 1938 (Archiv Muzea umění v Olomouci)

Rovněž další ostravský architekt Hubert Vacula realizuje dekorativistický Grand hotel Klíč, dnešní Janáček (1928–1929). Ale čas lázní teprve přijde.

Také Hranice se začínají v letech prosperity dynamicky rozvíjet. Připomeňme puristický činžovní dům (1925) s detaily z režného zdiva od Josefa Macharáčka z Olomouce nebo novou budovu pošty (1927–1929) navrženou pražským architektem Václavem Velvarkým s ještě výraznějšími prvky holandské moderny. Kdyby byly realizovány původní plány, šlo by o první rovnou střechu v jinak poměrně konzervativním prostředí maloměstských Hranic. Celá nová čtvrť řadových činžovních domů vzniká na konci dvacátých let v nejrychleji se rozvíjející části města u hlavního železničního nádraží. V ulicích Nádražní, Jiřího z Poděbrad a Jaselská podle purizujících nebo funkcionalistických projektů staví Adolf Liebscher a Bohumil Babánek, ke kterým se ještě na začátku čtyřicátých let přidávají bratři Šlapetové.

„...Kolik má místní dráha z Hranic / do řeky Bečvy malých stanic? / Znáám Teplice a Černo-vír...“, píše během lázeňského pobytu v Teplicích nad Bečvou básník Ivan Blatný. Nad mocnými minerálními prameny a labyrinty chodeb s nádhernou, i ve světě unikátní aragonitovou výzdobou a plynovými jezírky nedýchatelného oxidu uhličitého, v sousedství nejhlubší propasti ve střední Evropě se budovaly lázně, kterým měla moderna poskytnout novou tvář. Ústřední sociální pojišťovna v Praze, která se stala novým majitelem lázní, pověřila jejich celkovou rekonstrukci architekta Karla Kotase. Můžeme se jen domýšlet, zda je také autorem výtečného, segmentově prohnutého sanatoria Praha (1931–1932) s některými konstruktivistickými prvky. Podle Kotasova komplexního plánu je záhy radikálně přestavěna stará klasicistní léčebna Bečva (1931), k ní připojena otevřená kolonáda a později i funkcionalistická budova lázeňské restaurace s hotelem (1938–1939). Tak vzniklo u řeky Bečvy jádro lázní, jak jej známe dnes. Původně ale Kotas zamýšlel ještě celé nábreží prodloužit symetrickým duplikováním budov. Architektonická dvojčata měla rázně dělit moderní stužka mostu, který byl nakonec realizován až v roce 1967.

Pražští architekti, manželé Oskar a Elly Oehlerovi, vytvořili na Hranicku jeden z nejčistších příkladů velkoryse koncipované funkcionalistické stavby vycházející úzce z corbusierovských představ o moderní architektuře. Ve svahu nad lázněmi vystavěli honosnou vilu pro Ladislava Říhovského, nájemce lázní, jako dva horizontální bloky protnuté ve tvaru „T“ (1933–1934). Po

Karel Caivas: Marušítkův rodinný dům, 1940–1941, Havlíčkova 1268, Hranice

foto Tomáš Pospěch

Arnošt Wiesner: Rodinný dům JUDr. Leopolda Weinberga, současný vzhled, 1933, Farní 10, Hranice

válce se již s počestným příjmením Olárovi podepsali pod plány elegantní přestavby lázeňské kolonády (1947–1948), původně od Karla Kotase, a nikdy nedostavěné funkcionalistické budovy ústřední teplárny.

Také v historickém jádru města vzniká několik ojedinělých, ale výrazných realizací. Po mnoha neúspěšných veřejných soutěžích nakonec hranickým občanům na náměstí postavil v duchu zlínských skeletových staveb o modulové vzdálenosti mezi sloupky a s velkoplošnými skly oken a výkladů moderní kavárnu a kulturní dům Beseda (1932) – jak zvláštní – „botař“ Tomáš Baťa. Výtečný brněnský architekt Arnošt Wiesner navrhl pro hranického právníka Leopolda Weinberga řadový rodinný dům (1933). Emotivním funkcionalismem se dokonale vyrovnával s nároky zadavatele, historickou částí města i požadavky moderního bydlení. Škoda jen, že bývalí majitelé jej v šedesátých letech zbytečně poškodili nešetrnou rekonstrukcí.

K výrazným teplickým realizacím přispěl pražský architekt Josef Danda zaměstnaný tehdy na ředitelství železnic v Olomouci vynikající funkcionalistickou budovou nádraží vestavěnou do svahu náspu železniční tratě (1938–1939). Pro Hranice navrhl funkcionalistický nájemní dům pro železniční zaměstnance (1939) a snad i budovu hlavního nádraží (1938). Po sérii neúspěšných veřejných soutěží, vinoucích se celými třicátými léty a nerealizovaných především vinou politických pútek, postavil brněnský architekt Bedřich Rozehnal v Hranicích nemocnici pavilónového typu odpovídající pravověrně funkcionalistickému řešení úkolu: co funkce, to samostatná stavební jednotka (1937–1948).

Na konci třicátých let přijíždí z Prahy Kotěřův žák Karel Caivas, aby zde v krátkém období zanechal pozoruhodnou kolekci šesti organických, někdy až ruralistických rodinných domů pro zdejší lékaře, právníky a obchodníky, vilu Sternovu (1938–1939), Tomancovu (1938), Kerbrovu (1938), Polednovu (1939–1940), Seidlovu (1939–1940) a Marušítkovu (1940–1941). Jako pozoruhodný kompaktní celek vynikají hojně užívaným nautickým tvaroslovím, romanticky selskými prvky valbové střešy, sloupů a vytahované omítky, kombinací dřeva, kamene, cihel a autorovým neopominutelným podpisem – výrazným arkýřovým oknem. Nejromantičtější z nich, Polednova vila, se jako nedostupné orlí hnízdo vypíná na skále nad teplickým kaňonem. Sbírce těchto moderních rodinných domů se ve zdejším prostředí může vyrovnat jen vila Augustina Frice (1947), kterou v úzkém sejití s lidovou a lázeňskou architekturou

foto Tomáš Pospích

Karel Kotas: Sanatorium Bečva, 1931, Teplice nad Bečvou 28

v organickém stylu navrhl Lubomír Šlapeta z Olomouce. O neobyčejné oblibě takového pojetí rodinného domu mezi hranickými obyvateli svědčí četné kopie postavené v následujících desetiletích.

Poválečná výstavba činžovních domů si sice ještě na chvíli zavzpomínala na zlaté meziválečné časy, doba však již více horovala pro socialistický realismus. V Hranicích nenajdeme tak zářné příklady jako v Porubě, Havířově, Mostě a v dalších městech. Ve skrovném dekorativním hávu s dominantními „identifikačními“ reliéfy nad vstupy vyrostlo na pravidelné geometrické osnově sídliště *Jaslo* a především sídliště *HCV*. V tomto poetickém názvu se ukrývají *Hranické cementárny a vápenky*, které zde budují nadšená budovatelská léta. Jejich pece přijíždí zapálit sám prezident Zápotocký.

„Hranice jsou šrámkovské město, milovat tady můžete, koho si jen vyberete, můžete se toulat s rukama v kapsách, růže krást a řečenou láskou třeba i umírat, ale nemáte-li k tomu všemu ještě i něco na práci, je vám smutno...“, píše o šedesátých letech ve své mladistvě rozjitřené autobiografické prvotině Josef Frais. Ani následující léta nepřinášejí hranické architektuře nic výrazného. Žel, jsou spíše dobou destrukcí a výstavby četných panelových sídlišť, která se jako krunýř uzavírají kolem města. Jedinou zářnou výjimkou v těchto letech opěvovaných asanací je tenisová klubovna Slovanu (1978–1980), kterou naproti lázním v typovém pojetí vily staví olomoucký architekt Tomáš Černoušek.

S devadesátými léty přichází do Hranic bouřlivá rekonstrukce historického jádra a symbol dobrého zahraničního kapitálu – firma LG.Philips Displays. Výrazných úprav, odkrytí více než dvě staletí zazděných arkád a následného subtilního zastřešení nádvoří, které je v české památkové praxi výjimečné, se dočkal místní pozdněrenesanční zámek (1997–1998). Největším architektonickým počinem devadesátých let byla v Hranicích výstavba – už ne továrny! – ale „technologického centra“ LG.Philips Displays Components (2000–2001). Dva, půl kilometru dlouhé, z vnější strany strohé modro-bílé kvádry uzavírají vnitřní, poněkud vlídnější nádvoří

Karel Caivas: Seidlův dům, západní strana, 1939–1940, Skalní 275, Hranice

s pásovými okny, prosklenými věžemi schodišť a výraznou „zavěšenou“ jídelnou. Nadnárodní dělnictvo je obklopeno klinicky čistým interiérem v koloritu Mondrianových obrazů.

Z lokálního „domkaření“ a konservativismu vilové zástavby devadesátých let s patrnými zbohatlickými rezidui se vymyká především vila rodiny Králových (1997–2000) od zlínského architekta Pavla Mudříka. Vzpomínky na funkcionalismus městských vil v části domu se zde snoubí, doslova pronikají venkovskou cihlovou stodolou, smělý oblouk střechy hravě vystřídá střechu modernisticky rovnou i nostalgicky usedlou sedlovou. Také neposedný, bloumající a někdy moralizující potulný architekt David Vávra opouští město a pospíchá za dětmi do parutovického větrného mlýna, v tomto zemědělském kraji kdysi tak hojných. „...Je ticho. Závory se zvednou, / snad ještě dvakrát, ještě jednou. / V rolnických staveních je mír.“, zakončuje Blatný svou báseň o Hranicích.

Karel Caivas, (1897 Lanškroun – 1977 Praha). Architekt. Vystudoval Akademii výtvarných umění u prof. Jana Kotěry. Pražské stavby projektoval společně s architektem Vladimírem Weisssem. Spolu navrhují rodinný dům Na Kotlářce 1079 (rok 1927), nájemní domy v Lucemburkové ulici 27–31 (Žižkov, 1927–1928), rodinné domy v Hermelínské 6 (Dejvice, 1934), rodinný dům Pod Habrovou 350 (Hlupochepy, 1934–1935), nákladové nádraží v ulici Želivského 2200 (Žižkov, 1934/1935? – před 1937). Z jeho dalších prací je znám soutěžní návrh části expozice pro pařížský pavilón ČSR (s Josefem Křížem, 1935–36) a řada návrhů interiérů, spolupracoval i s textilním výtvarníkem Antonínem Kybalem (Společnost národů, Ženeva, 1938). Pro Hranice a Teplice nad Bečvou navrhl v letech 1938–1940 šest rodinných domů a řadový dům Kontribučenské záložny. Po boku Theodora Petříka působil jako soukromý docent zemědělského stavitelství na české polytechnice v Praze.

Wilhelm (von) Doderer, (1825 Heilbronn – 1900 Vídeň). Architekt. Studoval na polytechnické škole ve Stuttgartu a na stavební akademii v Berlíně. Poté pracoval ve Vídni u von der Nülla a Siccardsburga. S nimi se podílel na výstavbě vídeňského Arsenalu. Od roku 1866 byl profesorem na technické vysoké škole ve Vídni. Realizoval vídeňské generální velitelství na Univerzitní třídě, novorenesanční zámek rumunských králů Pelesch (1875–1883), byl autorem nebo dohlížel nad stavbou mnoha vojenských staveb rakouské říše, mimo jiné navrhl také průčelí a půdorysy budov vojenských školských ústavů (1851–1863) a kaple sv. Barbory (1860–1863) v Hranicích.

Alois Jambor, (Hranice). Architekt a stavitel. Inženýr, syn hranického stavitele Aloise Jambora (farní kostel v Černotíně, 1863). Majitel největší hranické stavební firmy, realizátor řady staveb v Hranicích a Teplících n. B. Je mu přičítán návrh a výstavba noclehárny pro firmu Tomáš a Antonín Baťové ve Zlíně v sousedství Letné (1926, zbouráno 1965). Byl to první zlínský internát, kde byla použita železobetonová konstrukce továrních budov, která se stala v pozdějších letech pro Zlín tak typická. Jamborově firmě je též připisován první zlínský obchodní dům – dnešní Tržnice na náměstí Práce. V některé odborné literatuře je mu přisuzováno autorství sanatoria Praha v Teplících n. B. (1931–1932), coby stavitel je podepsán pod plány. Jako občan hlásící se k německé národnosti odsunut po II. světové válce.

Kolář – firma Kolář a Rubý.

Karel Kotas, Ing. arch., (1894 Olomoučany – 1973 Praha), architekt. Studoval na vídeňské Akademii výtvarných umění (prof. Leopold Bauer). Studium dokončil v roce 1921 na Akademii výtvarných umění v Praze (prof. Josef Kotěra). Po krátkém působení v Praze odešel v následujícím roce do Brna a v roce 1925 do Ostravy. Počátkem třicátých let pak definitivně přesídlil do Prahy, kde se stal uznávaným architektem. S oblibou často užíval barevných keramických fasád. Je autorem řady pražských staveb, například rodinného domu na Hřebenkách (1932–1935), obchodního domu v Příčné (1934–1935) a v Perlové ulici (1938–1940), nájemního domu s obchody v Ječné (1936–1937) a nájemního domu v Sokolské (1936–1937). Navrhl urbanistickou koncepci a výstavbu lázní Teplic nad Bečvou (1931), realizoval zde přestavbu sanatoria Bečva (1931), výstavbu kolonády (1935–1936) s lázeňskou restaurací a hotelem (1938–1939), objekt kotelny, strojovny a pošty (1933–1934, 1938), kabin pro říční koupaliště (1938) a lázeňského gloriету nad Gallašovým pramenem (1939).

Jan Kříženecký, (1868–1921). Pražský architekt, filmař a fotograf. Studoval na Českém vysokém učení technickém. Spolu s Josefem Františkem Pokorným autor paláce Kunz v Hranicích (1897).

Vladislav Mikoláš. Stavitel. Autor utilitárních staveb v továrně firmy Kunz v Hranicích a hrádku Kunzov v Hrabůvce (1907–1908).

Oskar Oehler (Olár), (1904 Přerov – 1973 Vídeň). Architekt. Studoval na technice v Brně, z existenčních důvodů nedokončil. Praktikoval u významných architektů v Brně (Kumpošt, Fuchs) a v Ostravě (Kotas), se svou ženou Elly Oehlerovou si otevřel samostatnou projekční kancelář v Praze, v letech 1945–1949 v Ostravě. Patřili k radikálnímu křídlu funkcionalistické architektury. Věnovali se především velkoryse koncipovaným návrhům rodinných domů inspirovaných příklady holandské moderny, Bauhausu a Le Corbusiera, například pražské vily manželů Markových ve Střešovicích (1932) nebo J. Kefurta v Nových Bohnicích (1935–1936) nebo Wawerkova vila v Lipníku (1937). Další realizace: administrativní budova elektrárny v Přerově (1937–1938), ubytovna Bílý kříž v Beskydech (1936–1937), administrativní budova továrny P. Kneisla v Holešově (1940) aj.

29 Elly Oehlerová (Olárová, rozená Sonnenscheinová), (1905 – 1953). Architektka. Vystudovala techniku v Brně. Další viz Oskar Oehler.

Josef F. Pokorný, architekt a stavitel z Prahy, spolu s Janem Kříženeckým navrhl palác *Kunz*.

Franz Xaver Riepel, (1790 Graz – 1857 Vídeň), geolog, odborník v oblasti hutnictví, od roku 1819 profesor vídeňské polytechniky – hlavní projektant Severní dráhy Ferdinandovy (1836–1842).

Jan Rubý, architekt a stavitel z Moravské Ostravy (fa Kolář a Rubý), autor sanatoria Moravan, účast ve veřejné soutěži na stavbu nové nemocnice v Hranicích.

Ludwig Schiele, (1817 Ballenstedt – 1862 Praha), autor kamenných viaduktů Severní dráhy Ferdinandovy v okolí Hranic.

Josef Vojtek, architekt z Mariánských Hor, kostel v Malhoticích (1916).

PŘEHLED NEJVÝZNAMNĚJŠÍCH REALIZACÍ V HRANICÍCH A TEPLICÍCH NAD BEČVOU

Označení staveb odpovídá jejich původnímu účelu nebo názvu. U rodinných domů je uveden užívaný název nebo jméno objednavatele. Názvy ulic a popisná čísla souhlasí se současným pojmenováním a evidencí.

1. *Caivas, Karel: Polednův rodinný dům.* 1939–1940, Teplice nad Bečvou 70.
2. *Caivas, Karel: Kerbrův letní rodinný dům.* 1938, Pod Hůrkou 1065.
3. *Caivas, Karel: Seidlův rodinný dům.* 1939–1940, Skalní 275, Hranice.
4. *Caivas, Karel: Maruščíkův rodinný dům.* 1940–1941, Pod Bílým kamenem 1268, Hranice.
5. *DHV/AIB: Technologické centrum LG. Philips Displays.* 1999–2001, Olomoucká 1, Hranice.
6. *Doderer, Wilhelm – Schmidt, Karl: Areál vojenských školských ústavů.* 1851–1863, Třída Čs. armády, Hranice.
7. *Jambor, Alois (?): Sanatorium Praha.* 1931–1932, Teplice nad Bečvou 1073.
8. *Kotas, Karel: Sanatorium Bečva.* 1931, Teplice nad Bečvou 28.
9. *Kotas, Karel: Kolonáda a restaurace.* 1935–1936, Teplice nad Bečvou 24.
10. *Kotas, Karel: Lázeňský hotel u kolonády.* 1938–1939, Teplice nad Bečvou 38.
11. *Kříženecký, Jan – Pokorný, Josef F.: Palác a správní budova fy Kunz.* 1897. Tř. 1. máje 328, Hranice.
12. *Mikoláš, Vladislav: Hrádek „Kunzov“.* 1907–1908, Hrabůvka.
13. *Oehler, Oskar – Oehlerová, Elly: Říhovského vila.* 1933–1934, Teplice nad Bečvou 59.
14. *Projekční oddělení firmy Baťa: Obchodní a kulturní dům Beseda.* 1932, Masarykovo náměstí 121, Hranice.
15. *Ludwig Schiele: Viadukty.* 1844–1847. Vrchlického, Hranice.
16. *Svoboda, J.: Sanatorium Slovenka.* 1925, Teplice nad Bečvou 820.
17. *Röder, Pavel: Zastřešení nádvoří zámku.* 1998, Pernštejnské náměstí 1, Hranice.
18. *Rubý, Jan: Sanatorium Moravan.* 1922–1924, Zbrašov 47, Hranice.
19. *Vojtek, Josef: Filiální kostel Neposkvrněného početí Panny Marie.* 1916, Malhotice.
20. *Železniční tunel ve Slavíči.* 1844–1847, Hranice-Slavíč.

Autoři ve scénáři nezmíněných staveb a nerealizovaných návrhů: z *Vídně*: Franz Macher; z *Prahy*: Josef Danda, Otakar Štěpánek, Jaroslav Stockar-Bernkopf, Jaroslav Sedlák, Josef Kšir, Jaroslav Pelan, Václav Velvarský; z *Brna*: Bohumil Babánek, Jaroslav Fiala, Leopold Jungmann, Adolf Liebscher, Bedřich Rozehnal, Sekera, Antonín Tebich, Arnošt Wiesner, Eduard Žáček; z *Ostravy*: Ludvík Heinschel, František Smolka, Hubert Vacula; z *Olomouce*: Tomáš Černošek, Josef Macharáček, bratři Čestmír a Lubomír Šlapetové; ze *Zlína*: Pavel Mudřík.

Tento esej o hranické architektuře posledních dvou století byl původně otištěn v knize scénářů, fotografií a textů z televizního streetmovie Šumná města: Lipus Radovan – Vávra David, Šumná města (druhá kniha), Petrov, Brno 2003. Rekapituluje a doplňuje Pospěchovu monografii Hranická architektura 1815–1948 (2000).

LADISLAV JANDA

HRANICKÉ MEXIKO, STRUHLOVSKO, ŠANGHAJ A ANDRŠBURK

OHLÉDNUTÍ PO SEDMDESÁTI LETECH

Zbýl jsem tu ještě jako pamětník snad také proto, aby se nezapomnělo na dřívější spoluobčany, kteří žili v Mexiku v obecních domcích. Všichni tito dobří a slušní lidé měli jedno společné – byli velice chudobní. Na svůj úděl si nikdy nestěžovali a s těžkými životními podmínkami zápasili po celý život. A nebyly to v tu dobu v Hranicích jen obecní domky, kde chudoba a bída byla všudypřítomná. Těžké to měli také naši spoluobčané v Obecním dvoře, v Andršburku, na Struhlovsku a v Šanghaji. K neexistujícím těmto dnes místům se ještě ve vzpomínkách občas se svými dosud žijícími kamarády vracím.

MEXIKO

Do městské čtvrti, které se říkalo Mexiko, patřila západní strana ulic Potštátská a Alešova a také západní strana Třídy 1. máje, ovšem jen od křižovatky u Slavie po Hálkovu ulici (zde se rozkládal tzv. Obecní dvůr). Pak Hálkovou dolů, přes potok Veličku až do Hvízdoslavovy ulice a po ní zpět k železničním viaduktům. Polnosti za viadukty se k Mexiku taky počítaly.

Tato část města byla zastavěna za první republiky. Z části obecními nouzovými domky, zčásti svépomocnou výstavbou, pouze Jamborův čtyřbytový dům čp. 1042 na rohu Tovačovského a Máchovy ulice byl v roce 1929 postaven jako nájemní.

Přímo v samém středu Mexika, v Tovačovského ulici, v místě, kde je v současnosti pečovatelský dům čp. 2000, byly ještě donedávna (do roku 1984) tzv. obecní domky. Byl to městem v roce 1925 vystavěný úsporný bytový komplex oboustranných rodinných domků. Tyto domky na sebe přímo navazovaly a měly společné jen půdní prostory a střechu. Domky nebyly podsklepeny. Vždy osm a osm domků sestavených k sobě tvořilo jeden celek o šestnácti bytech. Tyto celky byly dva a uprostřed je dělila jako samostatný objekt malá dvoukomorová prádelna. U prádelny byla studna a pumpa. Ve studni byla voda jak na praní prádla, tak na pití pro všechny obyvatele. Vodovod nebyl zaveden. V prádelně byl pouze kotel na vyvařování prádla. Každý, kdo pral, si přinesl palivo pod kotel. Po vyprání prádla se muselo vše uklidit a vyčistit. U prádelny byly velmi časté hádky, přestože byl na praní stanoven pořadník. Některé ženy praly také prádlo pro vojáky a prádelnu tím více využívaly. Pralo se často až do rána, přes soboty i neděle.

foto Jaroslav Jakubec

Zde dnes stojí Dům s pečovatelskou službou (Tovačovského ulice čp. 2000), foto asi z roku 1980

Všichni obyvatelé svítili v domcích petrolejovou lampou. První elektrický proud si nechal zavést pan Zelenka v roce 1937.

A jak vypadaly domky uvnitř? Po dvou schůdcích se vešlo do maličké předsíně. Její součástí byl pro oba vedle sebe stojící domky suchý záchod. Ten se musel neustále čistit a vynášet. Z předsínky byl přímý vstup do obývací místnosti o rozměrech 6 × 6 m. To bylo vše a každý si místnost zařídil podle svého. V místnosti byla kachlová sporáková kamna, podlaha byla dřevěná. Místnost osvětlovalo jedno okno 120 × 180 cm. Každý domeček měl malou zahrádku o rozměrech 6 × 8 m. Na zahrádce měli obyvatelé kůlnu na dřevo, případně uhlí. Také někdy měli přistavěný chlívek pro kozu a králíky. Seno pro zvířata měli uloženo na poměrně velké a suché půdě. Každý vlastnil ohrazený prostor přímo nad svým bytem.

Popel z topení se sypal stále před domky do rozbahněné polní cesty, dá se říci bažiny. Bažinu udržoval a vyživoval potůček, který tekł pod betonovým plotem po celé délce Číhalovy pily.

Z druhé strany domků sypali občané pro změnu popel na svah potoka Veličky. Velká voda na jaře potom vše řádně uklidila. Papíry nikde nebyly, sloužily na podpal při topení. Sklenice se nerozbíjely, protože jich bylo málo a šetřilo se s nimi.

Topilo se hlavně dřevem a také drobným koksem, který se vybíral na železniční haldě. Málokdo si dopřál uhlí, které rozvážela po městě firma Kozušníček tzv. platonovým vozem. Měla dva stálé pracovníky. Byl to pan Hlaváč a pan Malík. Dřevo si nosily ženy z obecního lesa Šafranice. Sbírání klestí v lese měly za úklid povoleno.

V lese měly ženy na dlouhých lískových holích srpy, kterými osekávaly dolní suché větvičky smrků. Sesbíraly po zemi i větší větve a udělaly si nůše. Ty si připevnilly popruhy na záda

foto Městské muzeum a galerie v Hranicích

Stavba nouzových obecních domků, autorem projektu byl Ing. Alois Jambor, foto z roku 1925

a dřevo si donesly domů. Do lesa chodily vždy tři společně, aby si případně cestou pomohly. Přes léto to byla vždy jedna nůše dřeva denně. Na zahrádkách nanošené dříví po celý den sekaly a ukládaly do otýpek na zimu.

Drobný koks chodily ženy sbírat na železniční haldu. Škvárové haldy byly svahy nad rybníkem (v Rybníční ulici) a také za Severním nádražím, kde se právě rozšiřovaly koleje. Na parních lokomotivách na dráze se topilo pod kotli černým uhlím. To se často na roštích v topeňšti spékalo do škváry. Popelníky pod lokomotivou se na betonových kanálech pravidelně čistily. Zaměstnanci stanice následně popel a škváru z kanálu kolejiště vyvezli na haldu. V popelové haldě hrabaly denně tři až čtyři ženy z obecních domků a Struhlovská a hledaly drobný koks. Klečely zabořeny v sypké haldě ještě teplého a kouřícího se popela a ze škváry vyklepávaly motyčkou malé kousky koku. Koks si ukládaly do jutového pytle, který měl popruhy. Naplněný pytel si uvázaly na záda a odnesly si jej domů. Některé ženy měly také malý vozíček žebříňáček a vezly si domů někdy i dva pytle koku za „směnu“.

To býval častý, skoro denní životní úděl mnoha žen Mexika a Struhlovská. Dřevo se sekalo všude, i na vesnicích v okolí. Babičky měly na vejminku stálou práci. Nezlobily a byly užitečné.

Jeden z obyvatelů obecních domků se jmenoval Juříček. Byl městským zahradníkem a udržoval městské sady. V jeho rodině byly čtyři děti. Byl velmi pracovitý a stále něco dělal a zlepšoval na svém minidomku. Říkali jsme mu „vzdušný zahradník“. Pro nedostatek místa na zahrádce si zřídil pařeníště nad kůlnami. Pěstoval si v něm přes léto zeleninu, kterou rodina potřebovala. Stromy měl jako zahradník rád, a tak si nasadil před svým domkem v roce 1942 doprostřed bažiny lípu. Lípa tu stála až do jara roku 2009.

Kdo obecní domky nerad opouštěl, byla velmi pracovitá žena, paní Juřicová. Byla taky poslední, co chodila do lesa na dřevo.

Dům zv. Pindula (Hálkova ulice čp. 335)

Pro zajímavost uvedu jména několika rodin, které obývaly východní stranu severního bloku obecních domků. Jednalo se o Halamníckovy, Zelenkovy, Černochovy, Králíkovy, Fyrstovy, Klustovy, Adamčíkovy a p. Juřicovou.

Dominantní postavení v Mexiku svou rozlohou měla Číhalova vila. Byl to ze tří stran velkým betonovým plotem obehnaný asi šestihektarový pozemek. V areálu byly tři menší rybníky a tzv. Pindula, tedy dávno před lety zrušená stará mlékárna, přestavěná na dva byty. Bydleli v ní dva zaměstnanci pily, pan Kubáň a pan Marter. Číhalova pila byla moderně zařízena a tesařsky pěkně provedena. Měla vlastní turbínu a pracovala po celý rok.

K vile vedla Bezručovou ulicí vzorně udržovaná vodoteč (struha) až z Velké. Dodnes je škoda, že struha byla tak bezohledně zničena. Dále po pile vodoteč dávala vodu na Kratochvílův mlýn. Následně tutéž vodu využil ještě Ležákův mlýn. Oba zmíněné mlýny byly moderní a využívaly vodní turbíny. Názorně je vidět, jak se dříve šetřilo všude a vším. Poměrně málo vody, která v létě struhou tekla, přesto dávalo sílu jedné pile a dvěma mlýnům. Celý tento vodní napájecí systém, který táhl všechny tři turbíny při velmi malém spádu, byl dobře promyšlen. Vždy dostatečně naakumulované množství vody, zadržené přímo ve vodoteči stavidly, stačilo i v letním období na plynulý provoz turbín.

Dnes v bývalém areálu Číhalovy pily stojí v Tovačovského ulici řada pěkných rodinných domů i luxusní rohová vila (čp. 506). Tři rybníky, kde jsme v zimě bruslivali, byly zasypány. Potůček pod betonovým plotem byl odvodněn a vysušen. Vše se změnilo.

Číhalova pila byl dobře prosperující podnik, který trvale i v době války zaměstnával své stálé pracovníky. Syn zakladatele pily, stavitel Josef Číhal, jako jeden z prvních u nás zkoušel panelový systém stavby domů. V zahradě Obecního dvora, asi v místech dnešního domu čp. 176, postavil za války patrový panelový dům, válečné poměry ale dokončení stavby zabránily.

foto Jaroslav Jakubec

Pohled na obecní domky a prádelnu nedlouho před demolicí

Stále ještě v teritoriu Mexika, a to nad Číhalovou vilou, kde dnes stojí vysoké panelové domy na Třídě 1. máje, byl na celém asi čtyřhektarovém prostoru komplex hospodářských budov, tzv. Obecní dvůr. Správcem dvora byl p. Machálka. Obecní dvůr byl po celé délce obehnan třetí metry vysokou kamennou zdí. Uvnitř dvora byly hlavně konírny pro obecní koně. Další větší vnitřní objekty byly různě využívány. Byla zde i perličkárna, kde ženy vyráběly skleněné perličky. Vedoucím byl pan Šustek. Část konírny byla později proměněna ve výrobní zámečnické dílny firmy Pitřun. Ve dvoře byla i služebna SNB, kde sloužil pan Černý, velmi vstřícný a objektivní člověk. Uvnitř hlavního dvora byly dva služební byty. Byt zde měl vrchní kočár pan Novosad a městský hajný pan Antonín Vinklárčík.

V přední mezidvorní části byla malá zahrádka pro všechny. Na rohu Hádkovy ulice bydlely v jednopokojových bytech čtyři početné rodiny městských zaměstnanců. Byty byly bez sociálního zařízení, velmi malé a špatné. Početným rodinám se v nich těžko žilo. Dominantním objektem, který stál uprostřed dvora, byl dřevěný suchý záchod pro všechny obyvatele. Otevřená venkovní kanalizace, kde chyběla vstupní mříž, sbírala vše, co dvůr dal. Tuberkulóza byla stálým příbuzným těchto velmi chudých obyvatel Obecního dvora.

Je ke cti mým kamarádům, kteří měli těžké dětství v Obecním dvoře, že se v životě neztratili. Několik z nich se vypracovalo na dobré sportovce, známé jak v naší republice, tak ve světě.

Mladé lidi, kteří zde žili, spojovala jejich chudoba, myslím chudobu finanční. Někteří z nich byli v učení, jiní chodili do průmyslových škol a další už pracovali v místních i přerovských továrnách. Skoro všichni ve volném čase aktivně a organizovaně cvičili v Sokole, DTJ (Dělnická tělovýchovná jednota), v Orlu a nebo byli členy Skautu. Sportovní vyžití nabízela okolní příroda. Ta byla v tu dobu všude kolem čistá a nádherná.

Hned padesát metrů za viadukty byla na potoku Velička velká a hluboká vodní plocha jménem Zátočina. Odvracela vodu v potoce v pravém úhlu a měla silnou přední nárazovou kamennou zeď. Tím, že se voda musela doslova obracet, vytvořila plochu přes 400 m² velkou a ve středu při zvýšeném stavu až 3 metry hlubokou. Dnes už neexistuje, regulace řečiště potoka po druhé světové válce vše změnila. I v blízkosti stojící velká polní stodola lehla už dávno popelem.

V blízkosti Zátočiny si mladí sportovci z Mexika vybudovali volejbalové hřiště. Stačilo ústní povolení majitelů pozemků – p. Poláška a p. Synka, tenkrát ještě platilo dané slovo třicet let. Na hřišti bylo denně živo. Neustále se hrálo. Starší hráli volejbal už dobře, mladší se pozorováním učili a kolem sedící diváci hráli na harmoniky, kytary a zpívali. Mnozí byli velmi dobří hudebníci. Ryby a raci z potoka se na ohničku opékali stále, bylo jich dost.

Pohled na obecní domky nedlouho před demolicí

Protože všichni byli velmi chudobní, museli všechno dělat sami, vlastní prací a na vlastní náklady. To byl hlavní důvod pro založení vlastní organizace, která by činnost zaštiťovala a vedla. Po vzájemné dohodě vybrali si pro sportovní organizaci klubový název Mexiko. Vznikla také vlastní mexikánská uniforma – kalhoty šedé barvy a červeno-bílá, černě kostkovaná košile. To byl slavnostní i sportovní dres, ve kterém se hrály turnaje.

Po čase vybrané mužstvo začalo hrát velmi dobrý volejbal. První soupeř ve volejbalu, a to bylo dobré mužstvo z Opatovic, prohrálo. Pak se začalo hrát v okresním a vyšším přeboru. Podobně to bylo ve fotbale, který Mexikáni hrávali na hřišti Dělostřeleckých kasáren u Severního nádraží a poráželi jak vojáky, tak ostatní soupeře. Dobrý zvuk měl také – bez sponzorů a dotací – mexikánský lední hokej.

Sportovní úspěchy byly na veřejnosti uznávány, a aby se Mexiko také vnitřně utužilo, muselo se pro to něco udělat. Před obecními domky v Tovačovského ulici postavili Mexikáni „rituálního mexického boha“. Velký dřevěný „totem“ indiánského stylu byl postaven před byty Adamčíkových a Rautových, tedy už v Máchově ulici. Byla to dřevěná, skoro třímetrová, pěkně vyřezávaná a barevně vyladěná socha. Kolemjdoucí se zastavovali a ptali se, co to je. „No přece mexický bůh, jsme přece v Mexiku,“ odpovídali jsme my mladí. Byli jsme na Mexického boha pyšní a hlídali jsme ho, přestože byl zapuštěn hluboko do země. Sochu jsme postavili snad v roce 1937 či 1938 a stála na místě asi dva roky.

Dalšími kulturními a společenskými akcemi, které se za železničními mosty konaly, byly táboráky s programem a hudbou. Na basu hrával starý pan Jan Pelc. Táboráky se konaly každoročně v létě. Vše skončilo až německou okupací v roce 1939. Nepovolené shromažďování bylo zakázáno a z celé činnosti zůstal jen název Mexiko, který se ujal pro celou tuto hranickou čtvrť.

ANDRŠBURK A STRUHLOVSKO

Dalším takovým „minicentrem chudých“ byl tzv. Andršburk. Díky radikálním změnám dnes už není na světě. Na jeho místě stojí dnes pěkná restaurace U Huberta na kopečku pod nemocnicí. Vše se nějak rychle změnilo a zbouralo a na špatné se jako vždy zapomnělo. Nesmím zapomenout také na své kamarády ze Skauta, kteří žili v těžkých životních podmínkách a hrozných příbytcích, a to přímo ve městě Hranicích.

foto Jaroslav Jakubec

Dům čp. 825, dnes na jeho místě stojí rodinný dům čp. 886

Malé zemní proláklíně, polním úvozu, kde žilo a vyrůstalo 44 dětí a 38 dospělých obyvatel, se říkalo Struhovsko. Všichni dospělí obyvatelé měli jednu životní touhu, vlastnit malý domeček. Žili tam spoluobčané velice chudobní a mnozí staří a nemocní.

Největší rodina Finstrlova měla sedm dětí. Dodnes vzpomíná můj dobrý přítel, starý skaut Jarďa, jak si vlastní obydlí zbudovali. Kámen na základy byl dovezen z potoka Veličky. Spojovací maltou byla hlína. Vše ostatní se muselo najít na smetišti a v rozbitých železničních vagonech. Stavební plán nebyl žádný. Výsledkem konečné práce byl slepenec všeho možného a v tom se bydlelo. Podlaha byla hlíněná, cylindrová petrolejka dodávala světlo. Voda pro všechny byla ve společné studni. Déšť, sníh a voda byly společným nepřítelem číslo jedna. Zima – nepřítel číslo dvě. Topilo se v maličkých kovových kamínkách a na nich se i vařilo. Topilo se hlavně dřevem donášeným z lesa a koksem, který ženy chodily vybírat na haldu. Sociální zařízení v celé kolonii Struhlovsko nebylo vůbec žádné. Jen majitel přilehlého pole se divil, jak mu vše na poli tak dobře roste.

Osprchovat se nebo umýt ve vaně bylo možné jen v městských lázních v Plynárně. Bylo tam sice osm van ke koupání, ale na takový luxus se nikdy nenašly peníze. Doma na vše musel sloužit lavor a voda ze studny. V létě přišel vhod blízký potok Velička, nebo v tu dobu ještě krásná a čistá řeka Bečva. „Nejhorší bylo přežít zimu a to bylo vždy dost těžké“, vzpomíná si přítel Jarďa a hned dodává: „Dobře je, že to dnes u nás takové není.“

Podle paměti tu uvádím přehled rodin, které na Struhlovsku žily v době první republiky, v závorce jsou uvedeny počty dětí (celkem 44): Eduard Černý (2), Leopold Číhal (1), Josef Vališ (2), Karel Heinz (4), Stanislav Finstrla (7), p. Kreisl (o), Ladislav Březovský (2), Boh. Šindler (2), Pečenka Petr (2), Capil Josef (4), Marie Tutková (1), Pavla Tutková (4), p. Tomečka (3), Veingart (1), Karel Drucha (o), p. Buš (o), p. Břenek (4), p. Hlavica (1), Karel Musil (3) a Rudolf Vojtek (1).

Tížilo by mě asi špatné svědomí, kdybych nevzpomněl na chudé a pracovité občany, kteří žili v kolonii Šanghaj. Bylo to jen několik málo maličkých domečků U Skalky, které se krčily na svážném území pod dřívější stěnou vápencového lomu. Převážná část těchto chudých obyvatel pracovala v přilehlém lomu a ve vápence Skalka. Ve staré vápence se páliło vápno a v lomu se těžil pro cukrovary vápenec „saturák“. Několik obyvatel Šanghaje pracovalo mimo jiné také v blízké cihelně firmy Groda. Všechny tyto malé domečky v kolonii měly svou zahrádku. Domky až na dva byly postaveny z odpadních cihel (půlek) zakoupených v cihelně.

Později měly skoro všechny domky zavedenu elektřinu. Vodní zdroj pro všechny byla společná studna u Chvatíkovy vily (čp. 1201). Dva domky byly velmi ubohé a byly převážně vestavěny do země. Stály v zadní části kolonie. Tyto dva objekty měly jen jednu místnost s hlíněnou podlahou. Místnost byla zastřešena dřevěnou pultovou konstrukcí. Krytina byla asfaltová písková lepenka. Sociální zařízení u domku nebylo žádné. Topilo se hlavně dřevem, uhlím a koksem. Dřevo bylo převážně klestí a haluzí získané sběrem v lese. Vysekávaly se také akátové porosty kolem dráhy. Zaměstnanci vápenky Skalka si mohli ponechat koks ze škváry, který si vybrali při čištění kruhové pece. V kruhové peci se při vypalování kusového vápna topilo výhradně černým uhlím. Nejvíce topiva získávali občané Šanghaje na železniční trati sběrem.

Železniční vagóny – takzvané uhláky – byly výhradně určeny k převozu uhlí a koksu. Tyto železniční vozy bývaly často hodně vysoko nasypány. V zatáčkách setrvačností – a také při náklonu vozu – uhlí i koks z vagónů padaly na kolejiště. Občané ze Šanghaje to věděli, a tak se z nich stali zkušení traťoví sběrači všeho, co železnice dala. Jednotlivé úseky tratě měli mezi sebou rozděleny. Každý sběrač si svůj úsek hlídal a také sbíral. Byla to velmi nebezpečná práce v kolejišti, hlavně v zimě. Měl jsem několikrát možnost vidět sběrače na kolejích.

Můj tatínek jezdil s lokomotivou na trati Hranice – Horní Lideč. Tam vlak za války končil. Několikrát se mi podařilo svézt se na stroji (lokomotivě) z Hranic do Valašského Meziříčí. Vždy jsem musel být ve stanici moc opatrný, aby mě na stroji nikdo ze stanice neviděl, a to hlavně výpravčí nebo přednosta stanice. Všechny výpravčí a přednosty ve stanicích jsem už znal. Na malém městském nádraží to byl přísný výpravčí pan Křístek, a přednosta byl pan Vrtěl. V Teplicích byl jen přednosta – pan Svoboda. V Hustopečích stál na nástupišti usměvavý výpravčí pan Čajka a přednostou stanice byl pan Sotorník. Ve Valašském Meziříčí jsem vždy tiše a neviditelně z mašiny slezl dolů, koupil jsem si reži jízdenku a hned jsem jel zpět do Teplic. Tam jsem nabral pro tatínka kyselku a šel pomalu domů.

Když jsem jednou nastoupil v Hranicích na lokomotivu, vidím na podlaze asi deset velkých kusů černého uhlí. Zeptal jsem se tatínka, proč to uhlí není v uhláku, ale leží na podlaze? Otec se na mě dívá a říká mi: „Hochu, to je válečný příděl pro chudé.“ Víc jsem se neptal. Vyjeli jsme ze stanice. Teprve až za staničním hradlem jsem se mohl dívat z lokomotivy. Vše kolem za jízdy jsem viděl a vnímal. Pohled z mašiny za jízdy má nezapomenutelné kouzlo. Přejeli jsme kolem Grodovy cihelny a otec mně říká: „Teď se postav ke dveřím na druhou stranu a jen se dívej“. Přijížděli jsme do první zatáčky před vápenkou Skalka. Lokomotiva viditelně zpomalila. Dlouhý hvizd parní píšťaly dvakrát po sobě a teď to začalo. Tatínek už měl pravé dveře otevřené. Vždy, jak míjel telegrafní sloup, skopl dolů z podlahy velký kus uhlí. Další sloup a další a další kus uhlí letěl dolů. Tak to pokračovalo, až všechno uhlí bylo dole pod tratí. Zvědavě jsem se podíval zpět a vidím, jak se od telegrafních sloupů oddělují postavy, které telegrafní sloupy kryly. Byli to traťoví sběrači ze Šanghaje. Rychle si uhlí posbírali a odnesli. Na vlak, který z Hranic vyjížděl vždy v 8.30 h, už čekali. Věděli, že někteří železničáři na ně v těžké době nezapomínali.

foto Jiří J. K. Nebeský

Chudinské domky v Šanghaji už nestojí, dnes je zde zahrádkářská kolonie.

Ještě dnes vidím ženy ze Šanghaje, které pracovaly v cementárně, jak ještě v roce 1955 vybírají z kruhové pece v rukavicích položhavé kusové vápno a odnášejí je v dřevěné krosně na břiše z kruhovky až do železničních vagónů. Není to tak dávno, jen padesát let. Mnozí se už ani nikdy nedovědí, jak těžký život měli naši spoluobčané ze Šanghaje.

Aby si čtenář udělal představu, jak také rodiny v Šanghaji žily, a to tam, kde jich bylo v rodině více a místa pro všechny málo. Přijdu jednou ráno do Šanghaje, kde jsem často odhadoval škody po odstřelech v lomu. Stojím na dvorku jednoho domku a dosti dlouho čekám na majitele, a nikdo nikde nebyl. Asi po hodině jsem se znovu vrátil na dvorek. Stojím zase a volám majitele. Po chvíli slyším tichý pravidelný zvuk odněkud z dřevěných kůlen. Něco se hnulo, vrátka se pomalu otevřela a vidím, že jsem teprve teď majitele vzbudil. Spal v klidu na slámě v kozím chlívků. Říká mi: „Spím tam denně a mám tam klid“. Takové to taky bylo, že starší člen rodiny šel na „vejminek“, aby uvolnil místo mladším.

Jeden ze zvlášť příčinlivých a pracovitých občanů Šanghaje byl pan Karel Tutka. Ten se žádné práce nebál, ani se jí nevyhýbal. Za svůj těžký život postavil v Šanghaji dva rodinné domky a jeden velký dům mimo kolonii. Nikdy za život nebyl nezaměstnaný. Byl – mimo jiné profese – také nejlepším houbařem své doby.

Celou kolonii Šanghaj nakonec vykoupila hranická cementárna, právní oddělení vykupovalo všechny tyto objekty pro cementárnu z bezpečnostních důvodů. Poté byly zbourány a dnes tam udržují a zvelebují své malé zahrádky bývalí zaměstnanci cementárny.

Text je upravenou verzí seriálu Jak se žilo v hranickém Mexiku publikovaného v Hranickém týdnu, XV. ročník, č. 6–9 (6. února – 27. února 2009) a článku 70 let zpět: Jak vznikl název čtvrti Mexiko v Hranicích otištěného v časopise Sedmička (Přerov a Hranice), I. ročník, č. 7 (28. května – 3. června 2009).

FARNOST STŘEDOLESÍ

V LETECH 1970–1987

V obci Středolesí (dříve Středulesí, německy Mittelwald) bydlelo podle sčítání z roku 1930 257 obyvatel, 251 z nich se hlásilo k německé národnosti. Větší část z nich byla v roce 1946 vysídlena a částečně nahrazena novousedlíky. Roku 1950 zde žilo 135 obyvatel, v roce 2001 již jen 48 lidí [1].

Předkládáme zde čtenářům text svazku Kronika farnosti Středolesí (na titulním listě: Farní kronika excurrando spravované farnosti Středolesí z farnosti Drahotuše, o. Přerov) uloženého na drahotušské faře [2]. Jedná se vlastně jen o několik stran a fotografií z let 1970–1987, většina textu se vztahuje k první polovině 70. let 20. století, kdy Středolesí přichází o svou samosprávu a stává se součástí Hranic.

Zápisy jsou dílem P. Františka Ptáčka, který byl administrátorem drahotušské farnosti v letech 1970–1974, zápisy z roku 1975 a let následujících (zčásti na volných lístcích) pořídil P. Vít Josef Husek, drahotušský farář v letech 1974–2004.

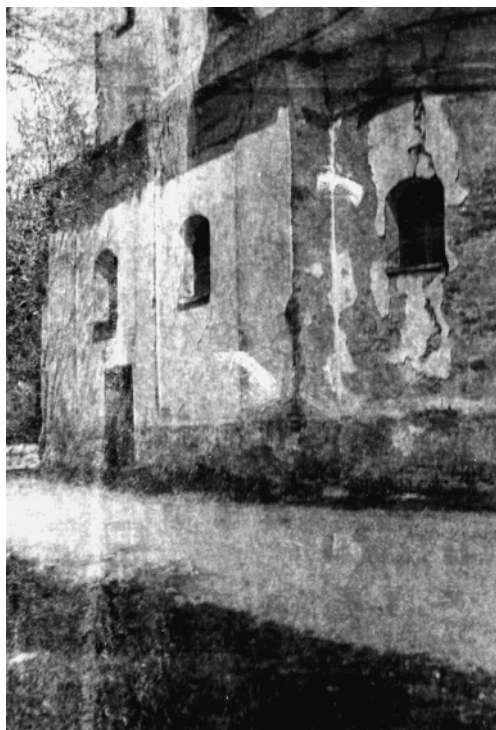
V r. 1970 po odchodu provisorů P. Josefa Hejny z Drahotuš byl ustanoven administrátorem v Drahotuších a současně i ve Středolesí P. František Ptáček. Narodil se 18. 5. 1924 v Lipině u Valaš. Klobouk a na kněze vysvěcen 11. XII. 1949 v Olomouci. Po vykonání vojenské služby byl od r. 1953 ustanoven v duch. správě v Libině u Šumperka jako kooperátor. R. 1960 přeložen a ustanoven administrátorem ve Starém Městě pod Sněžníkem, Nová Seninka (Spiglitz) a Vysoké Žibřidovice, kde působil celých 10 let.

Kostel sv. Antonína ve Středolesí byl ještě v r. 1970 v žalostném, havarijním stavu. Šifrová krytina na střeše zničená, bednění šindelové prohnílé, bání na obou věžích prostřílené z válečných dob. Kříž na velké věži značně vychýlený a na malé věži nebyl žádný kříž. V odrabaném zdivu zvenku i zevnitř rozsáhlé trhliny a ve starých rýnách dřevných narostlá tráva. Kříž před kostelem bez zakončení a značně vychýlený. Vše působilo přímo zdrcujícím dojmem.

Ještě na podzim r. 1970 rozhodnuto, že kostel se bude postupně opravovat. V lese přichystány dlouhé tyče a z Běloutína i z Hranic zapůjčeny potřebné fošny na pomocné lešení. Na jaře r. 1971 se začalo stavět lešení u hlavní věže a postupně kolem kostela. Stavěl tesař Antonín Rýpar z Milenova a domácí, hlavně p. Ed. Pavlišník a lesní dělníci pomáhali. Košatý jasan,

[1] Postupný pokles počtu obyvatel však probíhal už od 2. poloviny 19. století – podle sčítání z roku 1880 žilo ve Středolesí 386 obyvatel, za 50 let (1930) se jejich počet snížil o 129. K historii Středolesí zejm. Adolf Turek, K poněmčení vsi Středolesí, Záhorská kronika 27, 1949–1950, s. 1–4; Hans Jordan – Josef Bannert, Heimatsbuch Bodenstadt und das Bodenstädter Ländchen, Fulda (1984), s. 247–259.

[2] Za svolení k publikaci a ochotnou pomoc děkuji drahotušskému faráři P. Radomíru Šidlejovi.

Fotografie zčásti zachycuje neutěšený stav kostela.

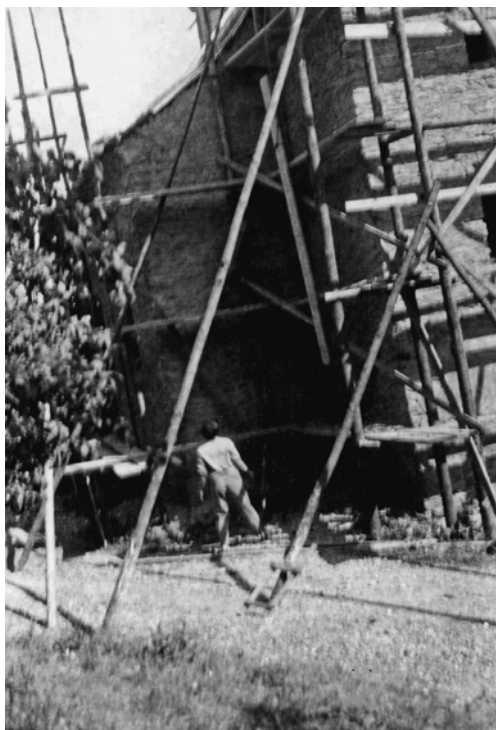
jehož větve sahaly až na střešku kostela a do prorezavělých rýn a kořeny narušovaly silně zdivo, byl odstraněn.

Klempířské práce na obou věžích i celé střeše kostela i nasazení nových rýn a svodů vykonali klempíři z Lipníka nad Beč. v létě r. 1971. V báni (makovici) na hlavní věži nebyl žádný zápis, neboť tato byla v mnoha místech prostřílena a musela být zaletována a znova nasazena i s křížem. Makovice i kříž na sanktusové věžičce musela být nově udělána a celá lucerna pečlivě oplechována pozinkovaným plechem.

V průčelí kostela u hlavní veže se začalo s lešením i pokrýváním kostela. Některé krovy musely být vyměněny a přidány a celá plocha střechy nejprve opatřena bedněním z desek. V té práci zvláště si zaslouží uznání p. Dočár, lesní dělník, a p. Ant. Bucher ze Středolesí.

Nedaleko od kostela sv. Antonína je v blízkosti rodinného obydlí p. Pavlišťíka kaple „Božího Těla“ – dosti zachovalá, u níž jsou manželé Pavlišťíkovi se svými vnoučaty o prázdninách r. 1972.

Fotografie z horní strany věže kostela, kde se na lešení již pracuje.

Nebyť vzácného porozumění a obětavé pomoci rodiny p. Ed. Pavlišťíka pro tyto náročné generální opravy kostela sv. Antonína, těžko by duch. správce z Drahotuš potřebné jinak zařizoval a k dobrému konci přivedl.

Po zdařilém ukončení pokrytí celého kostela i sakristie pozinkovaným plechem se začalo na jaře r. 1972 s brizolitovou omítkou celého kostela. Potřebný materiál, písek, vápno, cement aj., obstaráno již na podzim r. 1971 a též část věže nahozena a vsazena do věže nová okna s ventilací. Do makovice hlavní věže pod křížem vloženo do objemné láhve z umělé hmoty kromě několika drobných mincí a papírové 10 Kčs také toto stručné oznámení v prvopise:

Zápis provedený dne 10. 6. 1971 ve Středolesí na MNV.

Po skončení války v r. 1945 byla obec osídlena českým obyvatelstvem v počtu 110 lidí. Do roku 1955 soukromé hospodaření, pak Jednotné zemědělské družstvo. V roce 1960 založeno Pastevní družstvo při ONV v Přerově, v roce 1963 toto zrušeno a převeden celý podnik o výměře 400 ha zemědělské půdy a 250 ha orné půdy na Semenářský státní statek se sídlem v Lipníku nad Bečvou.

V této době začíná se obec rozvíjet a obyvatelé spravují své domky a zároveň jsou provedeny opravy veřejných budov, a to: Kancelář MNV v r. 1964 (bývalá fara). Škola v roce 1970. Zároveň dochází k úpravě celkového vzhledu veřejného prostranství. V roce 1971 dochází k opravě kostela. Jako hlavní iniciátor je Eduard Pavlišťík, č. 1. Zároveň jsou nápomocni církevní hodnostáři, a to z Drahotuš a Běloutína u Hranic. Na opravu přispěl ONV v Přerově přes své církevní oddělení. (?) [1]

Dále přispívají občané svou prací, odměňování prací je jen pro odborníky. Při sundání báně nebylo v této žádých dokladů, poněvadž tyto byly zničeny povětrnostními vlivy.

[1] Otazník je dílem autora kronikářského zápisu. Přiložený koncept zápisu MNV jej samozřejmě neobsahuje.

Pomocné dřevěné lešení u kostela sv. Antonína v r. 1971–1972 s jižní strany.

Na báni bylo možno přecházet rok výroby 1814, což je považováno za dodělení výstavby kostela. [1]

Obec jako celek zastupuje Místní národní výbor počtem 9 poslanců, předsedou je Vladimír Červek, č. 25.

Zapsáno dne 10. 6. 1971.
Zapsal Červek Vl., č. 25

Ve školním roce 1971–1972 bylo po mnoha letech započato s vyučováním náboženství. Děti v počtu 8 jsou ze Středolesí a též z Uhřínova, ne-

boť sem dojíždějí autobusem do školy. U 1. sv. přijímání byly děti v červnu v kostele sv. Vavřince v Drahotuších spolu s ostatními.

Každý měsíc je ve 3. neděli v měsíci ve Středolesí o 11 hod. mše svatá, v červnu po svátku sv. Antonína – patrona kostela – je slavná bohuslužba. Varhaníka i ministranty vozí admin. s sebou z Drahotuš. Paramenta jsou prozatím uložena v domě č. 1 u p. Pavlišťka. Farní budova byla dle zápisu předchůce, provisoru Jos. Hejny, ze dne 30. 5. 1960 „...rozhodnutím ONV v Hranicích dne 4. 5. 1960 i se zahradami převedeny do vlastnictví Čsl. státu.“ Po opravě farní budovy je tato v užívání ČSS (vedení stát. statků) jako kancelář.

V roce 1972 pokračováno na venkovní omítce kostela a do pouti sv. Antonína byla brizolitová omítka hotova. Provedli ji zedníci (fasádníci) z Podhoří a okolí za vydatné obětavé pomoci domácích brigádníků – pomocníků.

Také byla lidová veselice a pěkně se jim vydařila jako součást poutních oslav a poděkování za šťastné dokončení.

Jelikož byly zapůjčené fošny a dřevěné tyče k dispozici, postavili domácí lešení uvnitř kostela a dali se do malby. Ta byla pěkně provedena během letní doby, hlavně o prázdninách a vše pěkně vyschlo. Pan Ed. Pavlišťk přišel ovšem též ke zranění, když zakopl o lištu lavice na kůru u varhan a nalomil si žebra. Uklízení a dokončení vnitřních oprav se tím značně zdrželo a ještě přibyla starost s přívodem vzduchu do varhan od opraveného ventilátoru. Čištění a ladění varhan je plánováno v r. 1973, dá-li P. Bůh ve zdraví dočkat a podaří-li se sehnat odborníka.

Také je třeba 3fázovou el. přípojku na kostel a jiné počítací „hodiny“ pro el. proud obstarat. I na tom se už pracuje. Také odvodnění s horní části cesty u kostela drenážními trubkami se chystá ještě do zimy udělat.

Rok 1973 — V tomto roce byla ještě do zimy zbudována asfaltová cesta od rozcestí k Podhoří až do Středolesí. Kolem kostela též upraveno okolí a svody od rýn zapojeny do nové kanalisace. El. počítadlo na kostele funguje i pro trojfázový pohon k el. motoru u varhan.

[1] Výstavba kostela sv. Antonína z Padovy ve Středolesí bývá nejčastěji datována do let 1816–1817 či 1820, rok 1814 je v této souvislosti zajímavý.

43 **r. 1974** — Plánovaná oprava varhan (základní ladění a čištění) provedena v jarních měsících t.r. a při bohoslužbách se pravidelně hraje na varhany. Účast věřících stoupla zvláště v letních měsících a také vlivem rekreantů a návštěvníků odjinud.

Od května 1974 je autobusový spoj i o volné sobotě a neděli.

Vyučování náboženství 1 × za 14 dní (9 dětí). Do školy dojíždí i děti z Uhřínova. Školní budova i bývalá farní budova jsou posl. dobou v dobrém pořádku. Kanalisační a překlenutím potoka směrem ke kostelu se získalo pěkné prostranství.

Rok 1975 — K 1. září 1974 zrušena škola ve Středolesí a školáci dojíždějí do Drahotuší. Tím také přestalo bývat vyučování náboženství. Bohoslužby zde bývají 1 × za měsíc v neděli, obvykle 3. neděli v měsíci, na Narození Páně a Nový rok. Účast na bohoslužbách průměrně 10 lidí.

1976 — Život zdejší farnosti plyne zvolna, neudálo se nic pozoruhodného. Zájem obyvatel o Boha je malý. V září byla natřena střecha kostela i věže šedou barvou.

1977 — Hrstka věřících žije věrně Božímu zákonu. Letos byl volán duchovní správce k jednomu umírajícímu se svatými svátostmi. Zemřelý pak byl pohřben v Drahotuších. Na místním hřbitově se již dlouho nepohřbívá. Hřbitov (zdejší) je dost schátralý, ale přesto jej občané trochu opravují.

Letos byly dány nové dveře ke vchodu do kostela a při tom také byla učiněna úprava a kanalisace okolo kostela, aby se zdi kostela tolik nemáčely. Tyto práce dělali vesměs zdejší obyvatelé – pan Pavlišťík a přišla pomoci i jeho manželka i dcera a ještě pan Šindler. Mnoho a obětavě se nadělali a udělali kus dobrého díla. Pan Pavlišťík také udělal v kostele zásuvku pro 3fázový proud. Za všechny ty práce jak on, tak jeho manželka, nechtějí žádný plat – ale Pán Bůh zaplať. Dobrotivý Bůh jim to všem odmění.

Foto školáků u kostela.

Kostel sv. Antonína z Padovy ve Středolesí, 24. prosince 2008

1978–1985 — V těchto letech jsme opravili elektroinstalaci v kostele a dali nová okna. To všechno se dělalo ochotnou svépomocí. Věřících ve farnosti ubývá. Staří umřeli, mladí sem tam někteří a někdy chtějí pokřtít své dítě. Modlíme se za všechny.

3. 4. 1988, neděle, Zmrtvýchvstání Páně — Na Bohoslužbách byli v kostele: 4 domácí – Pavlišťíkoví, paní Tomečková a 1 stařenka a přijely Jarka Plesníková a Maruška Jemelková s manželem – celkem 7 + varhanice a duch. správce (celebrant) – tedy celkem 9.

V roce 1987 – 14. 6. — Když jsme v neděli 14. 6. slavili hody ve Středolesí, přišlo 5 farníků, z toho ještě vlastně 1 farnice drahotušská, Jarka, dcera Pavlišťíkových.

Pro budoucnost poznamenejme, že v srpnu 2009 začala další oprava kostela sv. Antonína: „V kostelíku je prasklá klenba a je narušena jeho statika. Bohoslužby zde probíhají pravidelně jednou měsíčně a do Středolesí se navíc po letech postupně vrací život,“ sdělil technický administrátor Pavel Vacula s tím, že se do malebné útulné vesničky stěhují noví lidé a další si zde staví své chaty a letní sídla.» (Hranický týden, 21. srpna 2009)

JIRÍ J. K. NEBESKÝ *jjknebesky@seznam.cz*

PROMĚNA MĚSTSKÉHO NÁRODNÍHO VÝBORU V HRANICÍCH NA PŘELOMU LET 1989 A 1990

Lokální rozměr Listopadu 89, tedy procesu, pro nějž bývají nejčastěji užívány pojmy „revoluce“ (byť se zjemňujícími adjektivy sametová či něžná), „převrat“ či „politická krize“, si jistě zaslouží podrobnější zpracování [1]. Nejpodstatnějším badatelským problémem je ovšem dostupnost a dochovanost písemných pramenů, kombinovaná v našem případě s neochotou některých klíčových aktérů Listopadu poskytnout alespoň vzpomínkové svědectví. Týká se to zejména hranického Občanského fóra a Komunistické strany Československa. Naopak průběh Listopadu 89 v orgánech místní samosprávy lze sledovat díky archivním dokumentům [2] poměrně slušně.

V listopadu 1989 stála v čele městského úřadu, tehdy Městského národního výboru (MNV), garnitura ustavená po květnových volbách, které se konaly o tři roky dříve. Dne 25. června 1986 se v Sokolovně konala ustavující schůze pléna Městského národního výboru Hranice, přítomno bylo všech 110 poslanců zvolených na jednotné kandidátce Národní fronty v místních částech Hranic (Hranice, Lhotka, Velká, Drahotuše, Rybáře, Valšovice, Slavíč, Středolesí, Uhřínov, Olšovec s Boňkovem a Teplice nad Bečvou). Předsedou byl zvolen Ing. Josef Libich, tajemníkem JUDr. Vojtěch Čoček, místopředsedy Jiřina Kameníčková a Zdeněk Mayer [3]. Výkonným orgánem pléna byla rada MNV, v níž zasedalo včetně vedení úřadu patnáct poslanců. Ve stejných volbách lidé volili ještě 23 poslanců Okresního národního výboru v Přerově, 2 poslance Severomoravského krajského národního výboru a po jednom poslanci do České národní rady a do Sněmovny lidu a Sněmovny národů Federálního shromáždění. Politické složení pléna MNV bylo následující: KSČ (63 poslanců), ČSL (4), ČSS (1), bezpartijní (42).

Voleb v roce 1986 se zúčastnilo 14 873 občanů, na výběr měli jednotnou kandidátku Národní fronty. Volit odmítlo 42 občanů, tedy 0,28 % z celkového počtu 14 925 voličů [4].

[1] Základní přehled podává Jiří J. K. Nebeský, Listopad 89 v Hranicích, Hranice 2009.

[2] SOKA Přerov, fond MNV Hranice, zápisy z plenárního zasedání a rady MNV. V textu odkazujeme na tyto materiály pouze tam, kde by zdroj nebyl evidentní.

[3] Ing. Josef Libich (*1949) byl před nástupem do funkce hlavním kontrolorem národního podniku Severomoravské cihelny, JUDr. Vojtěch Čoček (*1948) byl náčelníkem obvodního oddělení Veřejné bezpečnosti, Jiřina Kameníčková (*1933) byla místopředsedkyní MNV už od roku 1981, Zdeněk Mayer (*1936) byl instruktorem a lektorem OV KSČ v Přerově. Kdybychom pozdější změny vyvolané Listopadem sledovali jako problém generační, paradoxně bychom zjistili, že odvolání byli oba čtyřicátníci, zatímco starší představitelé města si své funkce zachovali.

[4] Vladimír Hudec, Kdo se nebál? Přehled, č. 14, 5. dubna 1991, s. 6–7.

Po několika změnách v průběhu volebního období tvořili radu MNV v listopadu 1989: Ilo-
na Blažková, JUDr. Vojtěch Čoček, Antonín Dostál, Jiřina Kameníčková, MUDr. Alois Kno-
bloch, Ing. Josef Libich, Zdeněk Mayer, Jan Nedorostek, Jaroslav Sedláček, plk. Ing. Milan
Slouka, Milan Střílka, Zdeněk Šimonovský, Ing. Bronislav Šobora, Vladimíra Zahradníčková
a Vladislav Zuzík, z nich všichni až na V. Zahradníčkovou (SSM) byli členy KSČ.

Rada MNV zasedala jen zhruba osmkrát ročně, ve třech týdnech mezi 51. výjezdním zase-
dáním rady (15. listopadu) a 52. schůzí (6. prosince) tedy leží maximálně dynamické obdo-
bí počátku Listopadu 1989, které kolektivní orgán samosprávy nemohl reflektovat. Plénum
MNV se scházelo dokonce ve zhruba tříměsíční periodě.

Místní samospráva, v tehdejší terminologii lidospráva, přímo závisela na KSČ, a to nejen
fakticky, ale i de iure, např. předseda MNV byl volen a odvoláván na základě rozhodnutí
Okresního výboru KSČ, člen rady pak podléhal rozhodnutí Městského výboru KSČ, který
také dopředu schvaloval např. materiály pro jednání pléna MNV. Jakmile se moc KSČ zača-
la v listopadu 1989 hroutit, místní samospráva rychle nabývala na samostatnosti a tím i na
významu.

Ze zápisu ze schůze rady, která proběhla 6. prosince 1989 v klubovně PBH ve Svatoplukově
ulici, k nám téma aktuální politické situace proniká jen v náznacích: poslanec KNV Zdeněk
Haubelt konstatuje, že „v dnešní těžké situaci je těžké mluvit o rozpočtu, toto všechno může být příští
rok zrušeno“, Jaroslav Sedláček podotkl, že „budou ještě velké ekonomické změny, nastane období
obrovského podnikání“. JUDr. Čoček „zhodnotil průběh podzimních veřejných schůzí. Myslí si, že tuto
práci neumíme dělat tak jak OF, nepodařilo se nám na veřejné schůze dostat mladé lidi. Je potřeba lidem
vysvětlovat i podmínky, v jakých NV pracuje.“

Nejzávažnější sdělení se týkalo situace v Městském výboru Národní fronty (MV NF). Po
nevhodném vystoupení na jednom z „revolučních mítinků“ na tehdejším Gottwaldově náměs-
tí [1] byl Václav Dohnal odvolán z postu předsedy MV KSČ i předsedy MV NF. O situaci v NF
informoval tajemník MNV a zároveň místopředseda MV NF Vojtěch Čoček: „Dne 5. prosince
1989 v 19.00 h zástupci jednotlivých politických stran a OF projednávali další činnost organizace NF,
o kádrových věcech. Jsou dva návrhy na předsedu MV NF – za NV p. Číhalová, za OF pan Bohuslav
Hons. Veřejnost bude s těmito návrhy seznámena dne 12. prosince na PZ MNV Hranice. Na řádném
zasedání NF dne 14. prosince 1989 se budou konat volby na předsedu MV NF. Dále JUDr. Čoček pozval
všechny členy rady do kina Svět dne 10. prosince ve 12.30 na společné shromáždění NV + OF – proble-
matika a práce NV.“

Je zřejmé, že v prvním prosincovém týdnu nebyly na stole žádné požadavky personálních
změn v MNV ze strany „opozice“ formující se kolem hranického Občanského fóra. Na poř-
adu dne byly jen osobní rezignace: 6. prosince 1989 oznámil svou rezignaci člen rady Antonín
Dostál a 11. prosince požádal o uvolnění z funkce člena rady i z funkce poslance MUDr. Alois
Knobloch.

O týden později už byla situace jiná: 11. prosince 1989 proběhla porada „zástupců OF, podniků
a organizací“, která formulovala výzvu k odstoupení předsedy a tajemníka MNV jako místních
reprezentantů starého režimu: „V demokraciích bývá zvykem, že ti, kdo ve své funkci spoluodpovídají
za vyústění vývoje společnosti do krize, rezignují na svoji funkci. I v nejvyšších státních a stranických
orgánech rezignovala na své funkce v posledních dnech řada činitelů, aby se nestala brzdou konzoli-
dace demokratické společnosti. Zásadní změny byly během několika dní provedeny na mnoha místech

[1] [Libuše Hrabová], Oč šlo v Hranicích v revoluci. *Přehled*, č. 31, 28. září 1990, s. 1: „Jeho projev na náměstí, při němž
ho sami soudruzi odvedli z tribuny, udělal tečku za mocí městského výboru KSČ.“ Podle očitého svědka: „byl opilý a mezi
mumláním vykřikoval: já jsem nikomu nic neudělal, těmahle rukama jsem odpracoval třicet brigádnických hodin na kou-
pališti“.

47 naší země, na nejrůznějších stupních řízení. OF uznává nutnost odchodu mnoha funkcionářů, kteří se vinou dosavadního mocenského systému podíleli na deformaci společenského života v naší zemi. Aby se obnovil původní charakter práce NV jako volených orgánů, které spravují zájmy lidu a mají důvěru občanů, jimž se zodpovídají, je nutnost odstranit podřízení volených orgánů, placeného aparátu. Na poradě zástupců OF, podniků a organizací z Hranic a okolí dne 11. 12. 1989 zazněl jednoznačně názor, že tyto deformace lidosprávy by také v našem městě měly být napraveny a ti funkcionáři, s jejichž jmény jsou spojovány, by měli odejít. Apelujeme proto na Váš rozum a svědomí, abyste zvážili vhodnost svého setrvání ve funkci předsedy a tajemníka MNV.“ [1]

Ve vzpomínkách aktérů tehdejších událostí bývá požadavek na odstoupení předsedy a tajemníka MNV interpretován spíše jako symbolické vyjádření změny, než výsledek konkrétních výhrad vůči konkrétním osobám [2].

Výzvu k odstoupení obdrželi oba vyzvaní ráno 12. prosince, tedy v den konání plenárního zasedání MNV. Ještě před schůzí se neformálně [3] sešla rada MNV a rozhodla se pro kolektivní rezignaci. Veřejná schůze pléna začala ve 13 h v sále hranické Sokolovny.

Tajemník Čoček nejprve oznámil změny organizačního řádu MNV, z něhož se v návaznosti na zrušení ústavního článku o vedoucí úloze KSČ (29. listopadu 1989) vypouštějí obdobné formulace. Předseda Libich informoval o ukončení činnosti stranické skupiny poslanců pléna MNV zvolených za KSČ a žádal, aby tato skutečnost byla zaznamenána v zápise [4]. Místopředseda Mayer oznámil, že „rada MěstNV na svém zasedání 12. 12. objektivně zvážila celkovou politicko-spoločenskou situaci v Hranicích. Vzhledem k tomu, že stávající zastoupení jednotlivých politických stran a zastoupení nestraníků neodpovídá skutečnému rozložení politických sil v našem městě, rozhodla se rada MěstNV podat plenárnímu zasedání rezignaci členů rady.“

Pak vystoupil odstupující předseda MNV Libich: „Předložil jsem ZO KSČ písemnou žádost o ukončení mého členství ve straně. Zdůvodnění své žádosti opírám o celou filozofii svého členství ve straně, kdy jsem příslušnost k ní demonstroval vždy především poctivou prací ve prospěch jiných, než ve svůj. Rovněž činností ve funkci předsedy MěstNV v Hranicích se nikterak nezvýšila životní úroveň mé rodiny a nemusím nikomu dokazovat, že jsem s tímto cílem do této funkce při volbách nešel. Poslanecký mandát jsem získal za KSČ. Na základě předešlého rozhodnutí odstupuji, vážené poslankyně a vážení poslanci, z funkce předsedy MěstNV v Hranicích a člena rady. Chtěl bych zdůraznit, že takto činím pouze a jenom na základě svého uvážení a s plným pocitem odpovědnosti v této chvíli. Nic na tom nemění ani ta skutečnost, že jsem dnes obdržel dopis od zástupců občanského fóra, kde apelují na můj rozum a svědomí, neboť s mým jménem jsou spojeny údajně i deformace lidosprávy v našem městě. Je mi zcela jasné, že ne nyní, ale snad po určitém časovém odstupu mnozí slušní a nestranní občané tohoto města přiznají i můj podíl na rozvoji města.“

Sebekritičtěji (což nutně neznamená objektivněji) promluvil tajemník MNV Čoček, nejprve přečetl dopis, v němž ho hranické OF vyzvalo k rezignaci, a pak řekl: „Členem strany jsem byl, členem strany zůstanu, jako tajemník MěstNV i místopředseda MěV NF jsem si vědom své politické odpovědnosti za nedobrý stav některých věcí v životě našeho města, a i když to není jednoduché, jsem si vědom toho, že dále nemám morální právo tyto dvě funkce ve městě dále vykonávat. Tedy abdikuji z funkce tajemníka NV kolektivně s radou s tím, že udělám všechno proto, aby nová rada, která se bude

[1] Citováno podle zápisu z PZ MNV, 12. prosince 1989, s. 5.

[2] Srov. [Libuše Hrabová], Oč šlo v Hranicích v revoluci. Přehled, č. 31, 28. září 1990, s. 1–2 uvádí: „Občané tehdy na náměstí požadovali především zastavit politiku, která městu působila a hrozila způsobit těžko napravitelné škody. Ať už šlo o výstavbu sedmipodlažních paneláků přímo v centru města, o zpusoštění židovského hřbitova či další otázky, byla tu kritizována politika byrokratů, kteří koncepci rozvoje města stanovili podle příkazů shora a neohlíželi se na skutečné zájmy obce.“

[3] Nejednalo se o oficiální zasedání, z něhož by byl pořizován zápis.

[4] Tentýž den se svým usnesením sama rozpustila ZO KSČ při MNV Hranice – Stanovisko pracovníků MěstNV k současné situaci ve vedení MěstNV, příloha k zápisu z PZ MNV, 12. prosince 1989.

foto Stephen Evenhuis

Předseda MNV Jiří Jašek (na lavičce uprostřed) při návštěvě partnerského nizozemského města Voorburg

koncipovat, skutečně odrážela rozložení zájmů a politických sil u nás ve městě, aby tam byli lidé schopní, čestní, pracovití a lidé, zejména kteří budou mít důvěru, tu důvěru, kterou my jsme bohužel ztratili.“

Podle zákona č. 31/1983 Sb. o národních výborech takovouto rezignací rady [1] muselo schválit plénum MNV nadpoloviční většinou všech poslanců, jenže na plenárním zasedání se místo 110 zvolených poslanců sešlo jen 76, z nich 53 hlasovalo pro schválení rezignace. K odvolání rady tedy chyběly tři hlasy. Ve vzrušené atmosféře schůze se na krátkou chvíli prosadil názor, že ke schválení stačí nadpoloviční většina přítomných poslanců (a o návrhu bylo dokonce znovu hlasováno), ale brzy převládlo mínění, že to liteře zákona neodpovídá, takže bod byl přesunut na mimořádné zasedání pléna, které bylo svoláno na 20. prosince. PZ vyslovilo souhlas pouze s rezignací MUDr. Knoblocha a Ing. Ladislava Maňase [2].

Ze zpětného pohledu není zcela jasné, proč po neúspěšném odvolání („přijetí rezignace“) celé rady neodstoupili individuálně předseda a tajemník MNV, kteří přece pronesli osobní abdikační projevy a jejichž odstoupení by plénum pouze bralo na vědomí.

Do jisté míry podobný průběh měla o dva dny později (14. prosince 1989) volba předsedy MV NF, ani zde „síly změny“ neprosadily svou představu. ČSS, ČSL a mimo NF stojící OF nominovali Bohuslava Honse, ale výbor dvoutřetinovou většinou zvolil Františku Číhalovou

[1] Podle zákona ovšem nebyla možná rezignace kolektivního orgánu, rezignace byla vyhrazena pouze jednotlivcům, zatímco rada MNV mohla být plénem pouze odvolána. Psychologický rozdíl ve formulacích „plénum odvolalo radu“ a „rada dala své funkce k dispozici“ byl ovšem významný, byť z právního hlediska to bylo lhostejné.

[2] Na radě MNV 6. prosince 1989 „S. Kameníčková předložila zápis z komise soc. zdravotní [5. prosince 1989], kde žádají o odvolání z funkce předsedy této komise J. Maňase, navrhuji s. Kušnerovou (tato záležitost patří k projednání PZ)“ • „Ing. Maňas – myslí si, že ho komise měla k jednání přizvat, když se jednalo o něm, dále konstatuje, že komise málo pracovala.“ Věc se dále probírala na PZ MNV, 12. prosince 1989, uvádím ji pouze jako první případ personální změny v široké struktuře tzv. lidosprávy vyvolané Listopadem.

49 (bezpartijní), kterou nominoval ještě zcela komunistický MNV [1]. Význam Národní fronty však rychle upadal, takže další pokus o změnu ve vedení nebyl podniknut a 7. února 1990 NF celostátně ukončila svou existenci.

Připravený materiál, který řešil nové složení rady MNV, byl ovšem hned na začátku schůze PZ MNV, jež se konala 20. prosince 1989 opět v Sokolovně [2], stažen místopředsedou Mayerem, protože „*ani tento nový návrh neodpovídá skutečnosti, rada byla sestavena administrativním způsobem a neodpovídá potřebám města*“. Mohlo jít o místní analogii „vlády 15:5“, kterou vytvořil federální premiér Ladislav Adamec 3. prosince 1989 a kterou veřejnost okamžitě odmítla právě proto, že poměr členů KSČ vůči zástupcům jiných stran a nestraníkům už působil anachronicky. Dále místopředseda informoval o dohodě zástupců politických stran a OF, že jednání o novém složení rady budou uzavřena do 3. ledna 1990 a následně je schválí plenární zasedání MNV.

Devět dní stará výzva k odstoupení předsedy Libicha a tajemníka Čočka byla realizována tak, že Libich rezignoval na funkci člena rady i pléna MNV a Čoček spolu s I. Blažkovou, A. Dostálem, M. Sloukou, Z. Šimonovským, B. Šoborou, V. Zahradníčkovou a V. Zuzíkem rezignovali na členství v radě (Knobloch to udělal už dříve). Ve funkci místopředsedy MNV zůstal Z. Mayer, který byl zároveň pověřen zastupováním předsedy, a místopředsedkyně J. Kameníčková, která měla zastupovat odstoupivšího tajemníka (k převzetí zastupovaných funkcí mělo dojít nejpozději do 31. prosince 1989). Vedle nich zůstali členy rady nadále J. Sedláček, J. Nedorostek a M. Střílka, přičemž ovšem celá rada byla ze zákona pověřena výkonem svých funkcí až do ustavení rady nové (nejpozději do 4 týdnů od rezignace), fakticky se to ovšem netýkalo Libicha, Čočka a Knoblocha, kteří už se pak v zápisech ze zasedání rady neobjevují ani jako nepřítomní členové.

Na jednání politických stran a OF bylo 27. prosince konečně dosaženo dohody ohledně obsazení rady MNV, 3. ledna 1990 dohodu odsouhlasilo plénum MV NF a 17. ledna také plénum MNV. Předpokladem dohody bylo uskutečnění doplňovacích voleb za trojici odstoupivších poslanců – Libicha, Maňase a Ing. Miloslavy Kuličkové. Ta byla k rezignaci přemluvena místopředsedou Mayerem s tím, že jako žena na mateřské dovolené se poslanecké práci nemůže plně věnovat. Zůstává záhadou, proč neproběhla volba v okrsku 106 po skutečně odstoupivším MUDr. Knoblochovi, ale bylo nutno přemlouvat M. Kuličkovou, o jejíž rezignaci plénum MNV zřejmě vůbec nehlasovalo.

Na tři uprázdněná místa kandidovali zástupci OF – Jiří Jašek, Bedřich Novák (oba členové ČSS) a Vladimír Hudec (jedna z vůdčích osobností hranického OF), volby se uskutečnily 12. ledna. Byli jedinými kandidáty a navíc ještě kandidovali v obvodech, v nichž sami nebydleli, což bylo pochopitelně kritizováno a stejně pochopitelně zdůvodňováno mimořádností chvíle. Celá krkolomná cesta rozšíření poslaneckého sboru o zástupce OF mimořádnými volbami v některých okrscích byla způsobena tím, že dosud chyběl jiný zákonný nástroj, který by to umožňoval.

17. ledna plénum MNV zvolilo novou radu s těmito členy: za KSČ Antonín Dostál, Jiřina Kameníčková, Zdeněk Mayer, Jan Nedorostek, Milan Střílka a Ing. Bronislav Šobora [3], za ČSS Ing. Jiří Jašek a Bedřich Novák, za ČSL Bohumil Král, bezpartijní Ladislav Dohnal, Bohu-

[1] Bohuslav Hons (*1922) pracoval jako učitel a sportovní činovník, je autorem několika publikací o dějinách hraničského sportu, Františka Číhalová (*1944) byla vedoucí odboru výstavby a územního plánování MNV, z KSČ byla v 70. letech vyloučena.

[2] Kromě personálních otázek rozhodlo toto PZ o zrušení Technických služeb města Hranic zřízených v roce 1968 a založilo státní podnik Ekotes.

[3] Je zajímavé, že členem rady nezůstal Jaroslav Sedláček, přestože podle zápisů PZ na funkci nerezignoval, ani z ní nebyl odvolán.

mil Honzík, Vladimír Hudec, Dagmar Kušnerová, Jaroslava Machálková a Ing. Miroslav Kutý. Vedení rady, tedy čtveřici uvolněných poslanců, tvořili předseda Jašek, místopředseda Mayer, místopředsedkyně Kameníčková a tajemník Hudec [1], přičemž v případě Jiřiny Kameníčkové se už uvádělo, že v březnu 1990 odchází do starobního důchodu.

Zákonnou možnost proměny zastupitelského sboru vytvořil až tzv. kooptační zák. 14/1990 Sb., který od 23. ledna 1990 umožňoval tzv. rekonstrukci zastupitelských sborů – poslanec mohl být odvolán stranou, která jej do voleb nominovala, a na uprázdněná místa mohl národní výbor (na návrh OF) zvolit nové členy.

Na jednání u kulatého stolu 21. února 1990 se hranické strany a OF dohodly na změně obsazení 27 poslaneckých křesel, plénum MNV to schválilo 28. února [2]. KSČ odvolala tři své poslance a doplnila osm nových, což na první pohled vypadá paradoxně, ale řada poslanců zvolených za KSČ stranu opustila („*Hodně poslanců vystoupilo z KSČ, o tom vedení KSČ nemělo prakticky žádný přehled, nakonec ještě museli poslance doplňovat. Mám za to, že KSČ chtěla zachovat těch 35–40 %, ostatní na tom netrvali, protože je nemají.*“ [3]), řada dalších opustila funkci poslance o své vůli. Strany a hnutí zastoupené v Národní frontě odvolaly dalších 12 poslanců [4], 6 dalších rezignovalo. Nově bylo kooptováno 14 bezpartijních, 8 komunistů, 2 socialisté, 1 lidovec a 2 členové sociálně-demokratické strany. Označení „bezpartijní“ v té chvíli znamenalo, že byli nominováni OF. Byli to: PhMr. Marie Adamcová, Dalibor Černota, Jiří Dujka, Lumír Fojtík, PhDr. Vladimír Juračka, MVDr. Pavel Krejčířík, Ing. Václav Kupčák, František Močíčka, Ing. František Purgert, Oldřich Sedláček, Ján Staškovan, Ing. Břetislav Švidrnoch, Štefan Vebr a Ing. Petr Želinský [5].

Do uprázdněné místopředsednické funkce MNV byl zvolen PhDr. Vladimír Juračka, kooptovaný na návrh OF Spotřebního družstva Jednota a Koordinačního centra OF [6]. Tak se ustavila definitivní podoba pléna a rady MNV, která v prakticky stejné podobě působila do listopadových obecních voleb v roce 1990.

Zdůrazněme, že OF získala svůj oficiální podíl na správě města přesně dva měsíce po 17. listopadu. Postupně bylo obměněno zhruba 25 % poslanců a podíl členů KSČ klesl ze zhruba 60 % na zhruba 40 % [7].

Pokud bychom měli směřovat k obecnějším závěrům, pak je zřejmé, že v souladu s celostátním vývojem se „přechod moci“ v Hranicích uskutečnil zvolna, nikoli rychlou, „revoluční“ změnou. Lze to interpretovat jako důsledek logické nepřipravenosti „opozice“ převzít moc do svých rukou, zejm. kvůli nedostatku vhodných osobností na uprázdněná místa. To ovšem odpovídá poněkud statickému modelu „my × oni“, který nepopisuje tehdejší realitu výstiž-

[1] Ing. Jiří Jašek (*1957) byl železničním inženýrem, Vladimír Hudec (1961–2002) byl učitelem hranického gymnázia.

[2] Není zcela jasné, jak bylo dosaženo odsouhlasení návrhů, když na schůzi bylo přítomno pouze 64 poslanců (kvórum 56), zápis ze schůze počty hlasů neuvádí (narozdíl od zápisů předcházejících). O každém jmeně se přítom mělo hlasovat zvlášť.

[3] Zápis z jednání rady MNV, 21. února 1990, s. 3 a 5. Problém nedostatku vhodných kandidátů se objevuje opakovaně, viz např. zápis z téže rady, s. 4: „*Nedorostek: zda byla zvážena snaha p. Sazimy o funkci poslance. / Jašek: tato záležitost byla samozřejmě zvážena, odkázal jsem ho na OF, ale jak je vidět, dali přednost Dr. Juračkovi. / Hudec: OF potřebovalo pokrýt poslance do KNV – takže p. Sazima má být poslanec KNV, problém je v tom, že Přerov má 4 mandáty, které využili, proto bude ještě jednáno s ONV, aby se jednoho mandátu vzdali.*“ Emanuel Sazima se stal poslancem KNV, ale byl zařazen do jiného volebního obvodu, než kam patřily Hranice.

[4] Např. v případě poslance Jaroslava Rychlého musel tajemník Hudec plénu zdůraznit, že není odvolán proto, že by jako poslanec špatně pracoval, ale proto, že jej odvolala ČSL, za níž byl v roce 1986 zvolen. Nahradil jej tehdejší předseda ČSL Josef Christel.

[5] Lumír Fojtík, Pár slov k poslancům, k odvolání a kooptacím. Přehled, č. 9, 9. března 1990, s. 3.

[6] Vladimír Juračka (*1949), dosud vedoucí obchodní politiky hranické pobočky spotřebního družstva Jednota.

[7] Přičemž ovšem je tu zřejmý kvalitativní rozdíl předlistopadových a polistopadových členů KSČ.

51 ně, protože není schopen postihnout dynamickou proměnu, která se odehrávala v myslích a srdcích tehdejších aktérů. Změna byla reálně mnohem hlubší než se zdá jen při pohledu do měnících se seznamů poslanců MNV. Mnozí odkládali legitimace KSČ s ulehčením, mnozí členové KSČ naopak dříve či později uvítali možnost fungování KSČ v politicky pluralitní společnosti.

Ale možný je ještě jiný pohled na věc: tehdejší lidospráva měla sice fakticky loutkovou povahu, ale přinejmenším díky robustnímu personálnímu zastoupení (ke 110 poslancům MNV je nutno připočíst dalších 420 osob zapojených do práce občanských výborů) do jisté míry skutečně reprezentovala občany města. Není ani myslitelné, že takové množství aktivních občanů by bylo možno v krátkém čase ve dvacetitisícovém městě nahradit zcela novou garniturou. Souvisí s tím i další politický život mnoha poslanců zvolených v roce 1986 do pléna MNV. Přinejmenším dva členové předlistopadové rady MNV se uplatnili v městských radách po roce 1990, tentokrát už hlasy voličů získávali ve svobodných volbách.

Pokud chceme chápat historii jako „učitelku života“, pak je varující nepoměr mezi socialistickou a současnou samosprávou. Dnešní rozsah zastupitelstva (23 členů, přičemž osadní výbory fungují jen v tzv. místních částech) možná už svým počtem představuje příliš úzkou skupinu lidí na to, aby reprezentativně artikulovala zájmy dvaceti tisíc občanů města a zároveň vytváří nebezpečně příznivé podmínky pro politiku s ostrým vymezením vládnoucí koalice a nevládnoucí opozice, což dále redukuje reprezentativnost rozhodnutí zastupitelstva.

Tím nemá být řečeno, že model zastupitelstva se 110 poslanci byl optimální. Fungovat mohl pouze v rámci totalitního státu. Vysoká neúčast na plenárních zasedáních se opakovala po celý rok 1990 – tedy i po „rekonstrukci“ sboru kooptacemi – a ve sporných bodech měla značný vliv na výsledky hlasování.

Zvláštní kapitolu tehdejších událostí představuje MNV jako úřednický aparát a jeho soužití s nově zvoleným vedením MNV.

Dejme slovo jednomu z pamětníků: „na MNV pracovala spousta členů KSČ, tito lidé měli naučené zaběhnuté postupy a na nováčky (miněno trojici Hudec, Jašek, Juračka) se dívali skrz prsty, tomu ale také nahrávalo to, že se noví funkcionáři chovali v některých případech bezradně a někdy přímo jako sloni v porcelánu.“ [1] Zajímavou ilustraci těchto postřehů poskytuje řeč tajemníka Hudce pronesená na PZ MNV 3. září 1990: „Skutečně jsem si nevedl pečlivou agendu o tom, kdo z občanů příletěl naštvaný si stěžovat, že s ním bylo jednáno tak a tak. Je to moje chyba, nikdy jsem řídicího pracovníka nedělal a měl jsem si to vést, ale zas mi to připadalo takové hloupé, hledět na někoho a dělat si černé tečky do nějakého sešitu. (...) Taktéž byly stížnosti, že dochází v pracovní době k požívání alkoholu u vedoucích odborů. Provedl jsem dechovou zkoušku 16. května 1990 na alkohol vedoucí odboru finančního a vedoucí odboru výstavby. U této byla zkouška negativní, u vedoucí finančního

[1] Ačkoli se v tomto textu chceme vyhnout příliš osobní rovině událostí, pro budoucnost je myslím cenná charakteristika tehdejšího vedení: „Jašek – ambiciózní nesmlouvavý člověk, málokdy přístupný jiným názorům, Hudec – impulzivní, učitel, spíše však revolucionář, který by problémy řešil tak nějak „po našem“, ale byl dost ve vleku Jaška, Juračka – třetí vřadu, tak trochu odstavený svou povahou a také umístěním kanceláře (zatímco k Jaškovi a Hudcovi se šlo přes společnou sekretářku a oni dva k sobě do kanceláře to měli přes dvoje, téměř vždy otevřené dveře, tak k Juračkovi se muselo přes chodbu a ještě zahrnout). Mayer – slušný člověk, rozhodně nebyl skalním komunistou, byl na všech jednáních s OF a snažil se, aby to probíhalo v klidu, i když vzhledem k některým radikálům z OF to někdy nebylo jednoduché, ostatně i odvolaný Libich byl slušný člověk, možná stranicky naivnější než Mayer, ve funkci předsedy působil poměrně krátkou dobu, ale zkrátka musel jít.“

odboru pozitivní. Zkouška byla uskutečněna za přítomnosti inspektora veřejného pořádku. Podepsání zúčastnění, tzn. obě paní vedoucí, pan inspektor a já. Druhý den, protože skutečně nejsem natolik zběhlý a zkušený, mi na poradě vedoucích odborů paní vedoucí finančního odboru sdělila, že jsem nepostupoval podle platných směrnic a předpisů o boji proti alkoholismu, které schválila bývalá rada, kde není průkazná detekce trubičkou, ale je nutné potom to prokázat krevní zkouškou. Tím pádem jsem tento problém vložil ad acta.“

S nástupem zástupců OF do nových funkcí bylo spojeno očekávání „čistek“. Staronový radní Jan Nedorostek (KSČ) se 24. ledna 1990 s obavou ptá, „jaké jistoty mají pracovníci aparátu MěstNV, povídá se, že nové vedení chce propouštět“, předseda Jašek odpovídá, že „není zatím důvod rozvažovat pracovní poměr s pracovníky, kteří dobře znají problematiku práce na MěstNV“.

O sedm měsíců později, 6. srpna 1990, sepsalo třicet nespokojených poslanců pléna MNV dopis předsedovi a tajemníkovi, jímž požádali o svolání mimořádného plenárního zasedání MNV k personálním otázkám. „Důvodem našeho požadavku je bohužel skutečnost, že i po sedmi měsících činnosti Vás a tajemníka MěstNV v Hranicích jako volených funkcionářů a představitelů města nedošlo dosud k žádným významným personálním změnám ve složení profesních pracovníků MěstNV. (...) Připomínáme Vám, že Vaším hlavním úkolem bylo a dosud je přizpůsobit personální složení pracovníků MěstNV novým a náročným podmínkám tvořící se demokratické společnosti svobodných občanů a rozloučit se s těmi lidmi, kteří v aparátu profesních pracovníků MěstNV nemají co pohledávat, ať už z důvodů odborných či morálních, což jste na veřejných shromážděních občanů ještě před svým zvolením jako budoucí funkcionáři MěstNV slíbili bezodkladně učinit.“ [1]

Po pádu KSČ a změnách v managementu podniků a institucí, k nimž docházelo na počátku roku 1990, představoval aparát MNV symbol starého režimu [2] a nespokojená touha po radikálních změnách, která s časem spíše narůstala [3], se logicky stáčela právě k němu, přičemž v zásadě se problém zúžil na ne/odvolání vedoucích jednotlivých odborů MNV.

Na plenárním zasedání, které bylo svoláno na 3. září 1990, tajemník Hudec podotkl, že úkoly, které přejdou na samosprávu novým zákonem o obecních zastupitelstvech, budou vyžadovat kvalitnější práci úřadu, že ohlasy veřejnosti na práci úředníků „dobré skutečně nejsou“, že „horší pracovní vztahy než ty, které v aparátu MěstNV panují, si lze jen těžko představit“ [4] a předložil své „subjektivní hodnocení“ práce vedoucích všech pěti tehdejších odborů MNV. Předseda Jašek kritizoval nízkou účast poslanců na plenárních zasedáních, prohlásil, že poslancům kooptovaným v únoru 1990 zdůrazňoval, že odvolání vedoucích odborů je jejich úkolem a čekal na jejich iniciativu, ovšem v zájmu zdárného uskutečnění parlamentních voleb v červnu 1990 se tajemník MNV dohodl se zástupci politických stran, že k personálním změnám dojde až po červnu. Dnes navrhuje jako „naprosto nutné“ odvolání všech vedoucích odborů [5].

Dnes je těžko rozhodnout, zda dvojice Jašek a Hudec nepřikládala personálním změnám tak velký význam či zda stejný postup plánovala bez ohledu na poslanecký dopis. Jedno je

[1] K poslední větě dopisu nespokojených poslanců si předseda Jašek či tajemník Hudec přičinil poznámku: „ne-slíbili – bezodkladně“.

[2] O tom, že aparát MNV skutečně víceméně souzněl s předlistopadovou politikou, snad dostatečně svědčí věta z prohlášení, jímž zaměstnanci MNV 12. prosince 1989 reagovali na ohlášené personální změny: „Pracovníci se shodují, že nebýt politické příslušnosti uvolněných funkcionářů ke KSČ, není zásadních důvodů k jejich okamžitému odstoupení.“

[3] Rád bych si neodpustil tuto spíše publicistickou poznámku: po dvaceti letech od Listopadu se zdá, že převážně vítězí pohled na polistopadové změny jako nedostatečně razantní, v krystalické podobě reprezentovaný opakujícími se kampaněmi za „zákaz KSČ“. Naprosto tento pohled nesdílím.

[4] Viz též Vladimír Hudec, Demokracie, lhostejnost a dnešek. Přehled, č. 27, 31. srpna 1990, s.2–3.

[5] Zajímavá je poznámka, že jsou „špatné interpersonální vztahy mezi vedoucími odborů a mezi jednotlivými pracovníky odborů. Schází přirozená autorita vedoucích odborů pramenící z toho, že jde o nomenklaturní kádry dosazené KSČ“ a „je velice nutné posílit aparát MěstNV úředníky-muži, zejména ve vedoucích funkcích“. Stejně zajímavý je údaj, že ze zhruba čtyřiceti zaměstnanců MNV má pouze jeden vysokoškolské vzdělání.

53 však zřejmé – mezi vedením MNV vzešlým z Občanského fóra a poslanci stejného původu nefungovala v polovině roku 1990 základní politická komunikace.

Iniciátor dopisu poslanců, Lumír Fojtík, tehdy v diskuzi prohlásil: „V lednu jsme spolu mluvili o jejich povinnostech, které je čekají. Bylo naprosto jednoznačně řečeno, že personální změny na národním výboru se musí udělat ihned, co nejdříve, již třeba v tom lednu. Důvody byly v podstatě čtyři: Za prvé jsem jednoznačně oběma řekl, že čím dále budou odkládat personální změny, tím více zabřednou do toho mechanismu, který tam je, a nakonec si budou připadat, že je to svým způsobem vše v pořádku. Druhá věc byla spíše taková účelová – využít doby. Jak víte, leden byla doba bouřlivá, kdyby se v této nadšenecké době prováděly nějaké personální změny, tak by to bylo občany naprosto jednoznačně přivítáno, a ty síly, o kterých se dnes už trošičku frázovitě mluví, jenom mlčely. Jak všichni víte, v této době byli spíše všichni připraveni sbalit kufry. Bohužel, tento okamžik se promeškal, což řekl i prezident Václav Havel [1]. Další věc, kterou jsem jim zdůraznil, proč se personální změny musí udělat ihned, je skutečnost, že po nástupu nových pracovníků na MěstNV zcela logicky dojde k určitému skřípotu MěstNV, protože než se zapracují, tak nějaké problémy zde budou. Říkal jsem jim jednoznačně, že ještě právě v tomto bouřlivém lednu by jim to lidé odpustili. Pokud se dnes, když už je po volbách, kdy máme zdražené maso a všechno možné a kdy lidé spíše remcají, k tomu opravdu ještě připočtou ty změny, tak bohužel ta odezva mezi lidmi nebude opravdu jednoznačná. A čtvrtý a důležitý fakt, proč tyto změny měly být požadovány již v lednu, aby noví lidé, když nastoupí do aparátu NV, měli dostatek času ukázat, co v nich je.“

Když se začteme do dalších diskuzních příspěvků z této schůze, silně v nich cítíme onu fázi revoluce, kdy se zklamání z pomalosti změn mění v paranoidní strach ze „starých struktur“ a dokonce v návrat „starých pořádků“. Viz např. vystoupení poslance ONV Stanislava Mlčocha, který informoval o situaci v Lázních Teplice nad Bečvou – odcházející ředitel lázní jmenoval komisi pro výběr svého zástupce bez konzultace s tamním OF a s odbory. Přes zásah ministerstva zdravotnictví konkurz proběhl bez účasti zástupců OF a výsledkem bylo „navržení člověka, který byl nucen opustit své předchozí funkce pro totalitní postoje i metody funkcionáře KSČ, jenž svých pozic zneužíval. Z těchto faktů odvozují, že na vedoucích místech stále sedí nomenklaturní struktury, které se chytají sebemenší příležitosti, jak zabrzdit další vývoj směřující k jejich výměně.“

Po dlouhé diskuzi [2] a těsném hlasování byly nakonec odvolány vedoucí dvou odborů (Viléma Březinová z odboru organizačních a vnitřních věcí a Ivanka Hynčicová z odboru plánovacího a finančního), přičemž na následující (neveřejné) schůzi rady MNV 13. září 1990 předseda Jašek uvedl, že kdyby účast poslanců byla vyšší (zúčastnilo se jen 76 ze 108 poslanců [3]), „odvolali bychom ne dva, ale čtyři vedoucí odborů“. Z těsných výsledků hlasování i ze samotné nízké účasti na jednání je ovšem vidět, že nutnost tohoto „revolučního řešení“ nebyla pociťována všemi stejně.

Celkově je zřejmé, že narozdíl od rychlých změn ve volených orgánech MNV se nové polistopadové garnituře nedařilo prosazovat výrazné změny v úředním aparátu MNV. Budeme-li předpokládat, že o změny měli vedoucí představitelé zvolení v lednu 1990 skutečně zájem, pak se celý proces jeví jako víceméně neúspěšný. Zejména odklad řešení do poslední třetiny jedenáctiměsíčního volebního období je těžko pochopitelný.

[1] Václav Havel na Václavském náměstí 21. srpna 1990 mj. řekl: „Stará byrokracie přetrvává na všech úrovních, až po centrální, republiková a federální ministerstva.“

[2] Do níž se zapojovaly také kritizované vedoucí odborů MNV, např. Ivanka Hynčicová: „Je smutné, že personální vedoucí tajemník národního výboru si za dobu výkonu funkce od ledna 1990 nestačil dostatečně osvojit platný zákoník práce.“

[3] 3. října 1990 byla ještě radou přijata rezignace čtyř poslanců, takže konce volebního období se plénum dočkalo se 104 platně zvolenými poslanci.